. A. R. P. R.
I
3645
L

RTEA VREMII

CȚIE ENCICLOPEDICA
ITA DE NICHIFOR GRAINIC

N. IORGA

DREPTURI NAȚIONALE ȘI POLITICE IN DOBROGEA

TRADUCERE DE
C. BRĂTESCU

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE
REGELE MIHAI I

1913
www.dacoromanica.ro
9813

CARTEA VREMII

N. IORGA

DREPTURI NAŢIONALE ŞI POLITICE IN DOBROGEA

23

COLECŢIE ENCICLOPEDICĂ EDITATĂ DE
FUNDAŢIA CULTURALĂ REGELE MIHAI I

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

EPOCA CLASICĂ

Poate că nu există în vechea lume clasică o altă regiune, care să fi reunit în chip mai unitar şi mai armonios calităţile de iniţiativă elenică cu soliditatea organizatoare a ordinei romane, ca Dobrogea, această veche „Scythia minor". Şi nu există o a doua regiune în care toată munca societăţilor moderne să fi fost mai puţin capabilă de a face să se uite acest caracter greco-roman care, dacă nu e reamintit de ruinele dela faţa pământului, de monumentele păstrate în toată plenitudinea frumoaselor lor linii, este împregnat totuşi până şi în aspectul acestui pământ, ce pare el însuşi o creaţiune a reprezentanţilor antichităţii civilizate.

Dobrogea a făcut parte mai întâi din domeniul de colonizare al Ellenilor şi anume din acela care fu creat de prima mişcare a acelei vieţi active a Ioniei, care simţia nevoia de a radia peste tot pământul. Callatis şi Tomis re-

www.dacoromanica.ro

prezintă, în originea şi desvoltarea lor, în rivalitatea lor fecundă, antagonismul creator al Ionienilor şi Dorienilor. Luarea în stăpânire a litoralului pornise dela Byzant şi înainta prin Odessos şi Dionysopolis spre Olbia, pe lisiera acelei lumi barbare, unde cerealele din interior şi blănurile nordului aşteptau punerea lor în valoare de către negustorul călător. Istria, în apropierea gurilor Dunărei, ale căror taine ea părea că vine să le sondeze, este ca o icoană a acelei neobosite curiozităţi pentru care ştiinţa şi comerţul se înfrăţiau intim într'una şi aceeaşi impulsiune a sufletului. Şi această explorare ce răsplăteşte o vedem urcându-se prin Troesmis — Igliţa la Axiopolis — Cernavoda[1]) pentru a atinge, în sfârşit, la Durostorul Romanilor (Silistra), al cărui nume aminteşte originele sale celtice, un alt teritoriu de colonisare, unde energia elenică se opria în faţa permanenţei îndărătnice a Thracilor băştinaşi şi în faţa înaintării barbarilor din Alpi, aşteptând opera cuceririi romane, creatoarea de oraşe în locuri cu însemnătate militară, pe unde nu existau urmele vre-unui trecut.

Lucrările arheologilor români, un Tocilescu un Sutzo, un Pârvan (în Analele Academiei Române, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII) ne permit a cunoaşte, de multe ori cu multă claritate, această viaţă de un carac-

1) Adăogiţi Halmyris lângă lacul Razim şi Aegyasna—Tulcea.

www.dacoromanica.ro

ler cultural cu totul superior, a cărei continuare nu poate fi de loc căutată în rătăcirile hordelor turanice şi în aşezările trecătoare ale şefilor de bandă, totdeauna în aşteptarea unei noui prăzi. Dacă vechiul element grec, care colonizase coasta, s'a risipit în timpul marilor furtuni devastatoare ce au cercetat aceste regiuni, lăsând cel mult acea populaţie de limbă turcă, dar de religie creştină, cari sunt Găgăuţii, supuşi de curând unei noi desnaţionalizări din partea statului bulgar contemporan [1]), cu totul altfel s'a întâmplat cu numeroşii descendenţi ai acelora cari reprezentaseră civilizaţia politică a Romanilor. Aceşti soldaţi ţărani nu simţiau ca Grecii, nevoia de a părăsi o ţară al cărei comerţ, cu tòtul decăzut, nu mai putea îmbogăţi pe intermediari. Ca şi în alte ţinuturi, ei persistară în părăsire şi sărăcie.

Şi constatările precise ale d-lui Pârvan, în cursul lucrărilor sale laborioase pe care le-a întrerupt un războiu pustiitor, au arătat destul că dominaţia romană nu se mărginia numai în a stabili funcţionari în bogatele oraşe greceşti, care, autonome, păstraseră totul din marele lor trecut prosper: ordirea municipală, obiceiurile populare, arta, de un caracter aşa de lesne de recunoscut, limba decretelor şi inscripţiilor,—sau în a trimite în ele exilaţi ca Ovidius, desgustat de această viaţă provincia-

1) Cf. «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale» II p. 240 şi urm.

www.dacoromanica.ro

lă, pe jumătate barbară, care-l înconjura din toate părțile, sau, în fine, a stabili posturi militare destinate a păzi frumoasele drumuri mari pe care le-a așternut; ci dominația romană îndeplinia și această îndoită funcțiune etnică: de a stabili mai întâi coloniști sosiți din diferitele regiuni romane sau romanizate, veterani, aventurieri, căutători de noroc, așa precum se aflau totdeauna pe urma armatelor apoi de a atrage, prin posibilitatea unui câștig superior, precum și prin garanția unei protecții mai apropiate și mai eficace— căci nu trebue să uităm că Valahia răsăriteană și Moldova erau pentru Imperiu teritorii de influență și nu teritorii de dominațiune, — pe Dacii mai mult sau mai puțin romanizați de pe țărmul stârg al fluviului. Acești coloni de altfel nu făceau altceva decât să reia drumul pe care urmaseră pe vremea glorioasei lor independențe cuceritoare sub steagurile regelui Burebista, care le-a purtat până la țărmul Mării, la Dionysopolis.

Au fost deci, în acești „vici" și „pagi". aceste centre rurale, având existență continuă, pe care săpăturile ne îngădue a le urmări, trei specii de Romani, dintre care cele două din urmă trebuiau să rămâie legate de pământul pe care-l lucrau: funcționari în misiune sau militari în trecere, mai întâi; apoi, în al doilea rând, coloniști ai Statului sau aventurieri și, în al treilea rând, acești muncitori, cari nu făceau altceva decât să părăsească un țărm al

www.dacoromanica.ro

marelui fluviu pentru celălalt. Acesta a fost singurul aport fundamental de populație romană sau romanizată, căci partea răsăriteană a Moesiei, mai mult grecească și mai favorizată chiar și de climă nu oferia un prisos pentru expansiunea spre nordul rece, aspru și barbar. Această Scythie minoră a geografilor, cari își reaminteau, numind-o astfel, pe vechii regi sciți din sec. III cu reședința prin părțile dela Callatis, ale căror monezi le-a studiat d-l Sutzo și cari au exercitat o stăpânire trecătoare, cu totul exterioară, asupra cetăților elenice (Kanites, Tanusa, Charaspes, Acrosas, Sarias[1]), avea un caracter diferit după calitatea etnică a națiunilor amestecate în desvoltarea sa: ea era, pentru rasa greacă, un inel din cingătoarea de colonii în periplul Pontului Euxin; pentru Imperiu, o continuare a Moesiei spre nord; dar, pentru populația rurală, ea era numai celălalt țărm al Dunărei tracice, deja colonizat și romanizat.

Prin urmare, de o parte și de alta a fluviului se menține, dealungul veacurilor tulburi, aceeași populație indigenă și, prin aceasta chiar, nestrămutată, ai cărei reprezentanți, transformați prin civilizația romană, care le-a amestecat chiar și sângele și într'un chip esențial, dar rebel oricărei alte influențe care nu s'ar fi oprit numai la suprafața politică,

1) Vezi «Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine» III, p. 263 și urm.

www.dacoromanica.ro

sunt Românii de astăzi. Anterioară în forma 'sa barbară, chiar și Sciților, ale căror fundațiuni regale sunt numai niște simple încercări fără trăinicie către sud; nutritoare, prin munca sa, a Grecilor stabiliți pe coastă, pentru a pune în circulație produsul mânilor lor robuste, ea a supraviețuit, întărită prin tot ceeace Roma le-a putut da, chiar gloriei și declinului Imperiului. Iar invaziile, care au distrus orașele, n'au făcut decât să ceară, în trecere, tributul și prada lor acestor sate, eterne pentru că puteau totdeauna să se refacă.

□ □ □

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

DOBROGEA IN EVUL-MEDIU PÂNĂ IN EPOCA LUI DOBROTICI

S'au găsit în ruinele centrelor odinioară înfloritoare ale Dobrogei urme ale invaziei slave, care le-a distrus după o lungă rezistență, de care dă încă mărturie starea zidurilor, schimbările ce li s'au adus pentru a le face mai proprii apărării[1]). Dar până la sfârșitul sec. VII, când apăru un nou inamic, a cărui operă de devastare fu mai deplină, vechile cetăți elenice, devenite simple castele protectoare, rezistară asalturilor, grație mai ales acelor măsuri de reconstrucție pe care le-a luat Justinian. Și, pentru că e chestiune de aceste lucrări, trebue să ținem seama de faptul că ele s'au întins mai cu seamă pe cele două laturi ale Dunărei și că, prin urmare, Dobrogea era cuprinsă încă odată în această unitate

1) *Procopius:* De aedificiis, p. 283.

www.dacoromanica.ro

geografică, etnografică şi politică din care în chip natural face parte.

Aceste întăriturĭ nu puteau trăi, — ca acelea care le-au înlocuit mai târziu, în alte locuri, în epoca Turcilor,—dacă o întreagă fâşie de teren înconjurător nu le-ar fi servit pentru aprovizionare. Trebue, prin urmare, să admitem că locuitori cu ocupaţiuni rustice se aflau de jur împrejur. De unde puteau veni aceşti ţărani agricultori? Erau ei Slavi? Dar tocmai înpotriva acestor Slavi, distrugători şi năvălitori, ridica Imperiul noua sa cingătoare defensivă şi chiar în sec. VII oştile Împăratului Mauriciu treceau Dunărea ca să-i lovească în câmpiile, bălţile şi pădurile nestrăbătute ale Valahiei vecine. Dacă apărătorii hotarului n'ar fi găsit o populaţie statornică, de multă vreme fixată pe solul acestei provincii, ei ar fi lucrat ca Turcii mai târziu, cari nu s'au mărginit numai să înzestreze fiecare din cetăţile lor cu o zonă de sate creştine, ci au avut şi grija ca, acolo unde creşştini lipsiau, să stabilească colonii de supuşi credincioşi, pentru a le încredinţa paza drumurilor strategice care, şi în epoca lor, străbăteau Dobrogea. Cu atât mai mult, cu cât acesta era un sistem obişnuit la Bizantini, cari stabiliră la Philippopole, în mijlocul Grecilor şi Bulgarilor ortodocşi, Armeni eretici, constrânşi a-şi părăsi vechile lor căminuri asiatice şi cari făcură, în schimb transplantări în massă, de Slavi mai întâi, de Valahi mai apoi, în acea

www.dacoromanica.ro

Anatolie pe care războaele aproape o despopulaseră.

Cu toate acestea nu găsim nici o infiltrare streină în acest ţinut şi trebue să admitem, deci, că vechii locuitori se menţineau, tari prin dreptul lor şi sprijiniţi pe o tradiţie de mai multe ori secolară.

Alături de această populaţie consacrată muncii pământului, se află cu toate astea şi o alta [1]). Cel puţin o parte din Daci se compuneau din păstori, pe când congenerii lor, Geţii se consacrau lucrării câmpului şi — s'o spunem în paranteză — aceasta a fost poate cauza pentru care s'a făcut deosebirea între cele două ramuri ale rasei tracice dela Dunăre şi din Carpaţi. Din cele mai vechi timpuri păstorii aceştia, strămoşi îndepărtaţi ai Mocanilor de astăzi şi fraţi ai acelora cari au dat, în urma altui amestec, populaţia „vlahă" din Pind şi din Balcani, porniau, la date nestrămutate, de pe înaltele plaiuri carpatice pentru a căuta în lunca acoperită de bălţi a Dunărei păşunile necesare oilor lor. Ei se coborau, întrucât documentele istorice ne permit a-i urmări, şi în această Dobroge, până la malurile Mării, unde rătăciau în lunile de iarnă, iar unii dintre dânşii înaintau şi mai departe, până pe ţărmul Chersonesului antic.

Dar, prin transhumanţa lor, ei nu fac decât

1) D-l *G. Murgoci* ne aminteşte în această chestiune studiile d-lui *de Martonne*.

www.dacoromanica.ro

să constate o altă înfăţişare a unităţii dintre cele două ţărmuri ale Dunărei, care în această provincie este mai pronunţată decât spre laturea Bulgariei. Administraţia imperială îi trata, fără îndoială, în acelaş fel ca şi pe congenerii lor balcanici, cerându-le dijma dela vite şi ceva daruri pentru funcţionari, împărţindu-le în schimb privilegii pentru şefii lor. Nu era nici un motiv ca această orânduire, priincioasă pentru ambele părţi, să fi avut un sfârşit, căci consideraţiunile moderne, economice, politice şi naţionale, care se ridică astăzi împotriva transhumanţei, nu existau.

Nu trebue să uităm nici pe pescari. Cei cari se îndeletnicesc astăzi cu această ocupaţie în deltă sunt Ruşii sectari, Lipovenii. Cu toate acestea se poate dată instalarea lor, care este cu totul recentă, provocată de măsurile luate din vechea lor patrie contra rascolnicilor. Predecesorii lor cei mai vechi trebue să fi fost pescarii greci, dar ei dispărură odată cu prosperitatea cetăţilor ai căror locuitori erau. De sigur că locul lor îl luară agricultorii din interior, ceeace era cu atât mai cu putinţă, cu cât ei erau dunăreni prin excelenţă, cumulând cele două ocupaţii şi fiindcă o populaţie de pescari, de origină tracică, apoi tracoromană, se întâlneşte în fiece epocă pe malurile marelui fluviu; centrul de pescari dela Turtucaia, compus aproape exclusiv din români, până la fundarea unui principat al Bulgariei, era un

www.dacoromanica.ro

document înainte de ultimele evenimente şi de masacrele şi exodul pe care ele l-au provocat.

Astfel deci, în satele ce continuau vechii „vici", în aşezările trecătoare ale păstorilor dela munte, în colibele pescarilor de pe maluri găsim deopotrivă o populaţie, care nu putea fi decât românească, în noua ei fizionomie etnică pe care o luase în cursul desvoltării sale. Ea era complet despărţită de lumea cu totul distinctă a barbarilor stepei cari, ameninţând Imperiul, se numiau bulgari, apoi Pecenegi, Maghiari, — supravieţuire a vechilor Huni şi Avari, — prin larga întindere de bălţi nestrăbătute ale Deltei. Dar, la un moment dat, intervenţia bizantină, — lupte între horde şi Imperiali, — făcu ca Bulgarii, după o înfrângere bizantină, să treacă pe acest teritoriu roman al Dobrogei.

Am descris într'o lucrare anterioară, această imigrare de pradă în chipul următor:

Asparuh vine să jefuească în Scythia minoră. Imperialii încearcă un contraatac, trecându-şi infanteria „prin regiunea ce se găseşte între Ongl (Basarabia de sud, vechiul Bugeac) şi Dunăre", deci prin viitoarea Dobroge, în timp ce flota se îndreaptă către gurile Dunărei. Ei trec fluviul, iar inamicul se ascunde prin bălţi. Retragerea Impăratului, căzut bolnav, trezeşte panica în arier-gardă. In urma acestor Bizantini, Bulgarii vin pe ţărmul drept şi înaintează pân, la Varna. In loc de a se reîntoarce în locurile lor din Bugeac, ei se opresc. Impe-

www.dacoromanica.ro

riul incapabil de a-i goni, le recunoaște așezarea El primește pe nesuferiții vecini de altă dată ca „federați", fixați în pământ roman și, după un obicei statornic, le dă suma de întreținere anuală care trece drept solda lor.

Situația Bulgarilor nu era asemănătoare cu aceea a vechilor barbari colonizați în această provincie: Carpii, învinși de Aurelian, Scyrrii și Sadagarii, precum și parte din Alani cari, sub șeful lor Chandax, fură stabiliți de Valens după marea trecere a Goților, pe la 375. In aceste din urmă cazuri nu e vorba decât de fragmente etnice, puțin numeroase, care intrau în Imperiu într'un moment când nu puteai gândi măcar a-i pune o nouă formă barbară, în timp ce războinicii lui Asparuh au fost, dela început niște concurenți la dominațiunea orașului împărătesc și nimic mai.[1])

Mai târziu împăratul Justinian Rhinotmetul va promite „seniorului" acestor Bulgari pe fiica sa, care cu toate acestea nu deveni nici odată soția acestui păgân. Urmă un război în cursul căruia avu loc o luptă la Anchialos, pierdută de Imperiali. O bucată de timp oaspeții aceștia incomozi sunt întrebuințați în certurile interne ale căror scop este stăpânirea în

---

1) «Observările unui istoric asupra evenimentelor din Balcani» în Analele Academiei Române XXXV p. 116. Trad. franc. în „Bulletin" francez, 1 p. 3.

Vezi și *G. Popa Lisseanu:* Drăstorul (Silistra), București 1913, p. 51—66.

www.dacoromanica.ro

Bizanţ. Când subsidiile ce li se datorează întârzie, ei nu hezită de a le cere chiar sub zidurile acestui Constantinopol, care cu toate astea nu va fi nici odată prada lor.

Dinastia bulgară se stinge şi atunci s'a putut crede că şefi de religie creştină şi de limbă română vor înlocui linia Khaganilor credincioşi vechii tradiţii. Crum, cel mai strălucit reprezentant al reacţiunii, ajungând la putere, luptă din nou în faţa capitalei Imperiului, după ce ucise, în mijlocul înfrângerii „Românilor" din orient, pe însuşi „basileus"-ul lor (813). Urmaşul cel de-al doilea al său, Boris, priveşte spre vest, unde Francii lui Carol cel Mare distruseră acea „Avaria", de care Bulgarii s'au temut atâta timp; dar importanţa sa istorică constă mai ales în adoptarea, cu totul politică, a creştinismului, în forma greacă.

Aceasta însemna, cu toate acestea, a cere însuşi Imperiul pentru această dinastie turcă, servită de o armată de aceeaşi rasă şi sprijinindu-se pe o populaţie slavă, Simeon, un neofit al culturii bizantine, după cum fusese şi Theodoric gotul cu patru sute de ani înainte, — se prezintă în faţa cetăţii sfinte spre a fi proclamat Cesar. Dar, cum el n'a reuşit să pătrundă înăuntru, însuşi sensul acestei creaţiuni politice dispăru. Fiul său, nepotul său, fură nevoiţi a se rândui modest în clientela Impăraţilor pe cari nu i-au putut înlocui. In cele din urmă ei fură îndepărtaţi graţie concursului Varegilor ruşi din Kiev, cari voiseră un moment facerea

www.dacoromanica.ro

în folosul lor a acestui soi de stat de concurență. Când și aceștia fură alungați din Silistra, Bizanțul, Roma-nouă, reintră în drepturile sale și anume până la gurile Dunărei, statornic păzite, de altfel, în răstimpul celor trei secole de războaie, de flota imperială, care rămăsese stăpână pe comunicațiile din Marea Neagră și chiar dealungul fluviului.

Se vede bine, prin urmare, care a fost caracterul invaziunii în regiunea ce ne interesează. Bulgarii pătrunzând în lumea de civilizație superioară a Bizantinilor, străbat ca printr'un culoar prin această îngustă fâșie de țară, dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră, care nu le oferia decât cetăți de decadență castele care n'au putut rezista atacurilor lor, — deși nimic nu se probează că dominația imperială pe litoral ar fi dispărut prin însuși acest fapt, — sate care nu oferiau nimic lăcomiei lor trezite de povestirile unor congeneri cari căpaseră din armatele împăratului. N'a existat, ca la Franci, creatorii unei noi ordine politice și mai târziu naționale, — dar cu ce întârziere și după câte turburări! — o luare în stăpânire în orașe care, sub raportul industrial și comercial, nu existau, de altfel, aproape de loc, nici o distribuție de ogoare, *partitio-agrorum*, aducând cu sine o colaborare agricolă în sate. Ci a fost numai, ca și la Franci, în prima fază a stabilirii lor, existența, pe acest pământ de cucerire, a unei tabere totdeauna gata a se deplasa pentru a căuta o pradă în ținuturile mai

www.dacoromanica.ro

fericite. Iar aceasta nu e de ajuns pentru a afirma drepturi asupra unui teritoriu. Ca să ne întoarcem la exemplul Francilor, cu privire la cari documente abundă, ei străbătuseră multe provincii înainte de a ajuge acolo unde s'au fixat şi, în timpul trecerii, ei au fost stăpânii acestor teritorii; dar aceasta ajunge oare pentru ca urmaşii lor şi chiar, cum e cazul pentru Bulgarii, decendenţii după nume numai să aibă calitatea de a le revendica pentru noile lor fundaţiuni politice?

Se vorbeşte de un stat, într'o vreme când ideea de Stat, a unui Stat deosebit, naţional, lipsia acestor horde, servile imitatoare ale Bizanţului, în unitatea căruia ele se străduiau a se confunda chiar a doua zi după o mare înghiţitură de pradă îmbătătoare. Nici unul din aceşti Bulgari, cu înfăţişare hunică, păgâni şi sălbateci, neavând despre Imperiu de cât o vagă idee, pe care strămoşii lor le-o adusese din vecinătatea Chinei imperiale, nu visa măcar o ordine politică demnă de acest nume; ei erau oamenii Khaganului lor, proprietatea umană a acestui stăpân de sclavi războinici, şi nimic mai mult. Se pomenesc capitalele lor succesive, la Plisca şi la Preslav, şi s'au găsit resturi de palate şi câte-va „stele" comemorative după moda turanică în săpăturile recente făcute de Şcoala arheologică rusă din Constantinopol, pe locul de aşezare al celei dintâi. Dar toate acestea poartă, pe deoparte, caracterul provizoriu al unei invazii care înţelege să nu

www.dacoromanica.ro

se oprească decât mult mai departe și să atingă un scop cu mult superior, acel Țarigrad al Constantinopolei, care a fost totdeauna capitala ideală a acestor războinici rătăcitori și, de altă, un caracter straniu cu totul evident: nimic care să nu fie grecesc, care să nu poarte pecetea bizantină. Și, în ceea ce privește frontierele, ele erau nehotărîte în această lume schimbătoare după accidentele unui războiu care, cu toate tratatele, era aproape continuu; în orice caz, ele nu cuprind decât teritoriul pe care streinul nu poate păși, iar nu cel administrat, atunci când însăși mijloacele de administrare lipsiau, și încă mai puțin cel colonizat și, prin urmare, câștigat definitiv pentru patrimoniul națiunii. Cele câteva mii de barbari din această națiune abia ajungeau pentru raitele lor de pradă și șefii lor nici nu s'ar fi gândit să-i risipească peste ogoare pentru a îndeplini munca câmpului, pe care rasa lor a lăsat-o totdeauna sclavilor, prizonierilor de război și populațiilor tributare.

Chiar sub raportul militar în zadar s'ar căuta urmă de prezența Bulgarilor în regiunea care trebuia să fie Dobrogea. In toate săpăturile ce s'au întreprins, nu s'a găsit nimic barbar acoperind ruinele vechilor civilizații care umplu țara. Nici una din acele „stele" ce comemorează faptele șefilor cu nume turanic, ale Khaganului, ale „tarkhanilor" și boerilor din preaj-

www.dacoromanica.ro

ma sa[1]). Chiar în ruinele palatului de reşedinţă nu s'a găsit nici o inscripţie raportându-se la această ţară. Singură Silistra figurează *pe* una din aceste „stele",[2]) dar aceasta însemnează aşa de puţin sub raportul unei dominaţiuni reale, încât pe o alta găsim menţiunea unei lupte date pe malurile Tisei[3]).

Oraşele litoralului n'au nimic care să le lege de istoria bulgară; episcopatul de Tomis, odinioară aşa de înfloritor[4]), cu şefi al căror nume e înscris în paginile literaturii latine în primele secole ale evului-mediu, încetează de a avea o importanţă şi noua ierarhie creată prin actul de convertire al lui Boris-Mihail nu atinge prin nici o relaţiune consemnată în istorie această veche Scythie minoră ai cărei călugări nedisciplinaţi şi flecari, pasionaţi pentru discuţiile teologice şi înclinaţi spre eresii, îşi duseră încă din sec. VI, sub împăratul Justinian, certurile lor de dogmă nu numai în faţa Basilevs-ului din Constantinopol ci chiar şi în faţa Papei, oglinda ortodoxiei.

La Galii cari primiră numele Francilor există, sub vechiul decor galo-roman, o nouă forţă care ruinează pentru a crea apoi, măcar

1) S'a găsit la Balcic numai aceea a lui Bagatur fiul lui Bagain. Vezi *Popa Lisseanu:* «Cetăţi şi oraşe greco-romane» Bucureşti 1914 p. 54.

2) *Izvestia* a Şcoalei ruse, X, 173, 175, 295.

3) *Ibidem,* X, p, 19.

4) Vezi *Netzhammer*: Die christlichen Altentümer der Dobrogea, Bucureşti 1806.

www.dacoromanica.ro

şi în formele bastarde pe care reuşeşte să le descopere nativitatea sa vioaie. Aci, ca de altfel pe tot teritoriul cucerit de barbari, nimic nou nu se va ridica; nici o urmă din acea spontaneitate etnică, care reface o ţară după chipul său. Dar cel puţin, pe malurile Dunărei ca şi la Serdica, devenită oraşul Sfintei Sofii prin catedrala sa, Sofia, la Odessos, care va fi mai apoi Varna, găsim contituitatea vechei vieţi greceşti, debarasate de lustrul roman pentru a fi acoperită din ce în ce mai mult de o nouă pătură slavă, — căci „Bulgarul", de'ndată ce e vorba puţin de civilizaţie, nu e Turcul cuceritor, ci de sigur Slavul supus, colonizatorul barbar de dată mai veche, pe care credinţa creştină l-a împăcat de multă vreme cu vechiul stăpân legitim. In această Dobroge, care fu, cu toate acestea, un drum frequentat şi un litoral favorabil navigaţiei, fără a vorbi de acea incomparabilă regiune de pescării care să reamintească chiar viaţa urbană de odinioară, după ce castelul a dispărut, castelul pe care Bulgarul n'a încercat să-l reclădească în folosul său. Vedem bine—şi nomenclatura geografică o probează destul—că Sclavul lipseşte aci ca şi Turanianul. Nu e decât vechiul locuitor, nici Slav, nici Bulgar, care stărueşte şi, dacă e numai pescar s'au păstor, prezenţa sa nici n'are nevoie de a fi constatată prin nomenclatură, căci logica situaţiilor economice singură ar ajunge.

După plecarea Varegilor, Imperiul organiză,

www.dacoromanica.ro

după vechile norme, dar mai ales după nevoile prezentului această provincie recâștigată. Sub raportul religios era un Mitropolit ce rezida la Silistra, devenită, din nevoia de a stăpâni și țărmul stâng al Dunărei, o adevărată capitală; sub raportul politic și militar, care se confundau în Roma răsăritului, era un strateg al noii teme bulgare, dar și un „comandant al orașelor dela Istru". Aceasta însemnează, fără îndoială, un șef al Dobrogei. El dispunea de o flotă dunăreană, care putea număra până la o sută de corăbii.

Dar ar însemna să ne înșelăm complet dacă am admite că această administrație bizantină era asigurată și că dispunea de toate mijloacele țării. Și să mai adăogim că, dacă Imperiul, cu cadrele și ierarhia sa, nu era capabil a exercita o autoritate reală și a folosi toate resursele provinciei, cu atât mai puțin putea fi Statul de imitație imperfectă și de contrafacere grosolană al Bulgarilor.

Se vede bine nestabilitatea care se perpetua în aceste regiuni din aventura Pecenegilor, stăpâni mai de mult ai țărmului stâng al Dunărei, înainte de catastrofa lor definitivă. Kegen, unul dintre șefii hordei, se ridică împotriva hanului Tyrach și-l constrânge a se refugia în acele bălți ale Dunărei, care mai serviseră de locuință și Bulgarilor primitivi. Dar el nu se bucură de cât puțină vreme de fructul victoriei sale; în curând îi veni și lui rândul să caute un refugiu în aceleași bălți dunărene și în

www.dacoromanica.ro

urmă el trebui să cedeze înaintea concentrării tuturor forțelor națiunii și să facă, trecând pe pământul Imperiului, ceea ce făcuseră cu trei sute de ani mai înainte războinicii lui Asparuh, a doua zi după o înfrângere. El se adăposti în marile insule pe care le formează Dunărea la est de Silistra și, prin urmare, și în Dobrogea vecină. Și ai săi erau poate mai numeroși ca Bulgarii de odinioară, căci cronica bizantină contemporană nu-i socoate la mai puțin de 20.000.

Ca și pentru năvălitorii din sec. VII, Bizanțul acordă oaspeților săi calitatea de „federați" și le distribui chiar pământuri pentru hrană, fixând trei întărituri pentru apărarea teritoriului ocupat, întărituri pe care trebue să le căutăm pe lângă delta Dunărei, pentru că ele trebuiau hanului, care era hotărât să-și urmărească rivalul pentru a-l distruge.

Când horda se înfățișe spre a cere ca rebelii să fie opriți în incursiunile lor sau să fie predați stăpânului lor legitim, a trebuit să se dea o luptă. Cum Kegen plecase să primească botezul la Constantinopol, comadanții împărătești conduseră rezistența. Lipsa de provizii, bolile ușurară opera lor. Tyrach însuși primi aceeași condiție ca și inamicul său și barbarii săi fură distribuiți printre coloniile din părțile Sofiei și ale Asiei Mici. Se știe că o răscoală în potriva acestor dispoziții aduse distru-

www.dacoromanica.ro

gerea, mai târziu, a acestui popor aproape în întregime [1]).

Avut-a împăratul de aci înainte la dispoziția sa aceste teritorii situate între Silistra și Deltă? Mărturiile cronicilor ne arată ceea ce a fost. Șefi pecenegi au supraviețuit pedepsei inamicului lor. Dar alături de acești streini, încă păgâni și condamnați de asemenea unei dispariții apropiate, ca toți barbarii cari stăruiau în vechea lor credință, exista și o organizație a populației indigene pe baza vechilor sale tradiții. Ea existase, fără îndoială, din secol în secol, dar a trebuit ca atențiunea să fie chemată în această direcție de către noile evenimente ce se petrecură aci în sec. XI, pentru ca să avem știri circumstanțiate asupra vicisitudinelor acestei modeste provincii. Când o expediție în contra Pecenegilor aduse la Dunărea de jos pe acel împărat soldat care fu primul dintre Comneni, Isaac, apoi pe urmașul său, Alexe ei găsiră în centre, al căror nume, grec, de *komopolis* corespunde aceluia de *dava* al Dacilor și numelor romane de *vicus* și *pagus* pentru așezările rurale ale vechiului Imperiu de limbă latină,—„seniori", „ekkritai", ca și cei din Pindul românesc, cari sunt independenți, dispunând de un teritoriu ale cărui limite sunt peste putință de fixat. Dacă un oare care Tatos, având rude aproape de el, era stăpân în

1) *Cedrenos*, pp. 412—413, 465—483, 514—515, 582 și urm.

www.dacoromanica.ro

Silistra, el avea în regiunea care se întinde până la Mare, în împrejurimile marei cetăți episcopale de care va fi vorba mai târziu, a Vitzinei, aproape de gurile Dunărei, vecini tot așa de bine statorniciți ca și el: Chalis [1]), Sestlav, Solomon, Satzas. Impăratul îi atacă; el constrânse pe Tatos să-și părăsească cetatea, după cum făcuse și Sviatoslav rusul, spre a se refugia pe malul stâng al fluviului, unde Cumanii înlocuiseră pe Pecenegii în risipă. Dar acești noi stăpâni barbari ai Dunărei, acești Turci ai celei din urmă năvăliri, fură destul de puternici pentru a cauza imperialilor o mare înfrângere care fu decisivă [2]), căci luptele în potriva Cumanilor se dau de aci în colo la apus, în spre Vidin. A trebuit să vie Manuel Comnenul în mijlocul sec. XII, pentru ca să aibă loc, în urma unei alianțe încheiate cu principii Rusiei-apusene, lupte în codrul de dincolo de Dunăre, în acel Teleorman, „Tenuormon" al Bizantinilor, ale cărui urme se găsesc astăzi, deoparte în Dobrogea meridională și de alta în Muntenia aproape de gura Oltului [3]).

Numele șefilor cu care avu a face Alexe Comnenul nu sunt exclusiv slave, cu excepția aceluia al lui Sestlav sau Seslav; se știe, cu toate acestea, chiar în ceea ce privește pe acc-

1) Textul Annei Comnena pare că face din acest nume o poreclă a lui Tatos, ceeace e inadmisibil.
2) *Anna Comnena*, I pp, 166, 279—280, 328 și urm.
3) *Cinnamus*, pp. 93—95.

www.dacoromanica.ro

sta din urmă, că nomenclatura sclavă fusese primită în evul-mediu de toate popoarele peninsulei (numele voevozilor români, ai Munteniei, fac dovada). Solomon aminteşte preferinţa pentru numele biblice, care e caracteristică, până în epoca modernă, Românilor dela munte. Chalis pare a fi numit după obiceiul peceneg (cf. turc. Hali). Cât despre Satza, Sacea şi mai ales Tatos care, debarasat de terminaţia greacă, apare ca un Tatul, ei se arată a fi Români.

Descendenţii sau urmaşii lor de alt sânge vor fi păstrat puterea până în epoca de strălucită restaurare a împăratului Manuel, Dobrogea revenind astfel la vechiul regim al teritoriilor autonome pe care însăşi Roma îl primise dela Daci. Dacă ordinea romană a trebuit să reapară pe la 1150, această stare de lucruri fu trecătoare. Căci îndată după moartea mareluiui Comnen desordinea pătrunsă în afacerile Imperiului, Constantinopolea fiind sfâşiată de lupte între pretendenţi. Şi înainte de sfârşitul acestui secol de expediţii epice, o nouă forţă a unor răsculaţi victorioşi, plecând din Pind, se stabili la Dunăre, aceea a Asaneştilor români, cari îmbrăcară haina vechilor Ţari ai Bulgariei.

După distrugerea primului Imperiu bulgar, o revoltă în potriva regimului bizantin izbucnise, în sud-vestul peninsulei balcanice, în mijlocul unei rase nouă care erau, de o parte Albanezii, şi, de, alta, acei păstori români, „valahi", pe cari chiar felul lor de a trăi îi fă-

www.dacoromanica.ro

cea mai apţi decât orice altă categorie naţională la răscoale şi la incursiile de pradă ce le însoţiau. Cum ea reuşi şi ajunse chiar să creeze un Stat de antagonism în contra Impăratului legitim al Grecilor, a trebuit să se dea un nume acestei formaţiuni politice: acela al Bulgariei, cu amintirile luptelor în contra Bizanţului se impuse. Călugării cunoscători de limbă slavă, cari îşi formaseră noua lor cultură de derivaţie bizantină, din timpul lui Simeon, Ţarul, pretendentul la coroana imperială a Romei orientale, nu se puteau rălia la o altă tradiţie decât aceea a imperiului din Preslav. Dar centrul noului Ţarat rămase Ohrida, şi luptele în contra Bizantinilor avură loc în văile Macedoniei şi ale Tesaliei vecine.

La sfârşitul acestui „al doilea Imperiu bulgar", întemeiat şi dominat de alte rase, în timp ce Bulgarii înşişi erau cu totul istoviţi, au mai fost în vecinătatea Adriaticei câteva încercări de a-l reface. Ele nu reuşiseră. A fost necesară o nouă revoltă, al cărei caracter „vlah" este' de data aceasta, evident, aceea a celor trei fraţi: Petru, Asan şi Ioniţă, pentru a ridica în potriva Bizanţului grec un Stat de concurenţă care, şi de această dată, se inspiră dela tradiţiile imperiale bulgare, dela legitimitatea Ţarilor din Preslav, mai curând dela imitatorii lor din Ohrida, pentru a da o formă politică rezultatului unei victorii neaşteptate. S'a ales ca centru un cuib de ciobani în Balcani, pe locul unui crâng de mărăcinişuri,

www.dacoromanica.ro

Trnovo, care avea avantajul de a domina drumurile care, dela nord, duceau spre Constantinopole.

In ceea ce priveşte viitoarea Dobroge, ea n'are nici o importanţă în viaţă, de două ori seculară, a acestui Ţarat, care are drept scop principal ajungerea la capitala Orientului roman, prin Adrinopole, sau, cel puţin, atingerea, prin Macedonia şi Tesalia, a Salonicului. Războinicii Valahi ajung în incursiunile lor, în prima fază, încă rău consolidată, a mişcărei revoluţionare, la Anchialos şi la Constanţa, vechiul Tomis, refăcut de Constantin cel Mare. Dar toată această regiune nu-i poate fi decât de o valoare cu totul neînsemnată. Ea serveşte numai relaţiilor, neîntrerupte, cu acei viteji călăreţi Cumani, stăpâni ai stepei, ale căror cete joacă un rol însemnat în luptele pe care Ioniţă le dă cu Grecii bizantini, precum şi cu Latinii, cari reuşiseră a pune mâna pe Constantinopole. Chiar sub Ioan Asan, puternicul „Impărat", a cărui stăpânire se întinde dela Adriatica până la Pontul Euxin, nu poate fi vorba de vre-o mişcare îndreptată spre nord-est, mişcare care, de altfel, n'ar fi avut nici un scop. Nici o urmă măcar în toată Dobrogea de o nouă stăpânire bulgară.

Cui aparţine deci acest teritoriu în timpul celor două secole ale Statului Asaneştilor? Mai întâi, fără îndoială, şefilor indigeni, urmaşilor lui Tatos şi lui Seslav, cari depindeau mai curând de Hanul cuman de peste Dunăre

www.dacoromanica.ro

decât de Ţarul bulgar din Târnova. Ei urmau astfel tradiţia îndepărtată a regilor sciţi din vechime. Aceşti seniori, cu o existenţă tot aşa de obscură ca şi a lui Kanites şi Charaspes, a căror existenţă este cunoscută numai după monezile pe care le-au bătut la Tomis, erau stăpâni pe teritorii vagi din interior. Nu vedem pe demnitarul bulgar care să fi impus autoritatea sa asupra aceleia a şefilor vieţii locale. Dar era o altă autoritate pe care nu venise nimic să o distrugă şi care era, dacă se ţine seama de calitatea tuturor cuceritorilor bulgari al căror avut atinsese aceste ţinututri, indestructibilă.

Încă din timpul lui Manuel Comnenul vedem flota bizantină a Mării Negre colaborând la expediţiile pe care marele împărat le întreprinde în contra barbarilor în nordul Dunărei: Leon Batatzes, unul din comandanţii armatelor imperiale operând în aceste regiuni, plecase din oraşele Pontului care aparţineau încă „basilevs"-lui ca stăpânitor al Mării. In aceeaşi epocă, Andronic Comnenul îşi caută, după catastrofa sa, un refugiu în „Chilia", prin care putea ajunge la „Tauroscіţi", la Ruşii din Halici, şi care n'ar fi deci aceea a Bithyniei, ci Chilia-Lykostomo din insula cu acelaş nume a Dunărei. Acest castel era folosit de asemenea pentru internarea condamnaţilor politici şi se spune explicit că el se afla spre părţile Scyt-

www.dacoromanica.ro

hiei cumane [1]). La gura Nistrului, vechiul castel Maurocastro pare a fi continuat să adăpostească o garnizoană bizantină.

Din punctul de vedere al organizaţiei religioase, al ierarhiei, aceste concluzii se întăresc şi mai mult. Pe tot litorarul Mării Negre, la Varna, la Gerania-Dişpudac, la Ecrene, la Cavarna, la Chilia şi chiar la Silistra avem posesiuni de ale Patriarhului din Constantinopole, care păstrează veniturile acestor cetăţi de-alungul existenţii celui de-al treilea Imperiu bulgar, până la începutul sec. XV. [2]). Şi dela începutul sec. XIV se întâlnesc episcopi de Vitzina [3]), aproape de gurile Dunării (şi nu la Măcin), Luca şi succesorii săi, cari dispun, evident, nu numai de ţărmul drept al fluviului aproape de deltă, ci şi de ţărmul stâng din faţă cuprinzând Muntenia răsăriteană. Avem a face deci, cu un episcopat grec, de rivalitate, de concurenţă, ridicat împotriva scaunului mitropolitan din Silistra, care era acum în posesiunea Ţarilor bulgari. Episcopul de Vitzina are relaţiuni directe cu împăratul din Bizanţ, care-şi reluă în 1261 vechea sa capitală legitimă şi el depinde, sub raportul religios, numai de Patriarh.

---

1) *N. Iorpa:* Chilia şi Cetatea Albă, p. 32 şi urm.: Notes d'un historien, pp. 40—41. Cf. *Cinnamus* p. 602; *Choniates* pp. 171, 401—405.

2) *Miklosich* şi *Müller:* Acta Patriarchatus, I pp. 76, 528; *Hurmuzachi,* XIV, p. 1,

3) *Pachymeres,* II, pp. 268 şi urm. 307 şi urm. 377.

www.dacoromanica.ro

Cine îşi dă seama de importanţa formelor şi de legăturile de ierarhie în evul-mediu, va înţelege însemnătatea acestui fapt. Dar mai sunt, tot în această ordine, fapte care vin să-l coroboreze. Dacă la sfârşitul sec. XIII un Myltzes, bulgar, ginerele lui Ioan Asan, ajunse senior de Mesembria şi Anghialos, el depindea de împărat, a cărui fiică o luase în căsătorie fiul său; după moartea sa aceste oraşe maritime se întorc la coroana bizantină.[1]). Dacă mai târziu aceste oraşe sunt alipite momentan la Ţarat, e numai ca zestre a prinţesei grece care se mărită cu Constantin Tych. Docă, în fine, în sec. XIV, se întâlneşte la Cavarna un şef, un „senior" (acesta e sensul cuvântului bizantin „archon") Balica, al cărui nume e românesc, el funcţiona, fără îndoială, ca vasal al Împăratului din Constantinopole, într'o epocă când Caliacra şi chiar Mesembria, Emona, Cozeacon, erau locuri bizantine.

Şi, numai ca ofiţer bizantin, ca rudă a împăratului grec, al cărui fiu luase în căsătorie pe fica sa, ca demnitar al Imperiului în calitatea sa de „despot"— titlu acordat numai rudelor „basilevs"-ului — Dobrotici, pe la 1350, stăpânitorul acestui litoral căruia îi dete pentru totdeauna numele său.

Lăsăm să urmeze în rezumat acele rânduri

---

1) *N. Iorga:* Notes d'un historien, pp. 38—39. După *Pachymeres,* II pp. 210—211, 343, 349 şi urm. Cf *Jirecek ;* Gesch. der Serben I p. 323.

www.dacoromanica.ro

prin care, cu alt prilej, schiţam, cariera sa, după isvoare greceşti şi veneţiene contemporane.

Dobrotici mai întâi e un simplu căpitan cu soldă, în tovărăşia fratelui său Teodor, a lui Balica, „senior de Cavarna" (Karbona), în diocesa Varna, reunită o bucată de vreme cu acea a Mesembriei şi Anchialos şi formând la un loc o provincie eclesiastică a Patriarhului din Constantinopole. La 1346 stăpânul lor îi trimite cu „o mie de soldaţi aleşi" în ajutorul regentei Anna, mama Paleologului Ioan V, contra căruia se ridicase vechiul său tutor, Ioan, VI Cantacuzen. Aceasta arată că Balica nu poseda numai acest castel, ci şi o bună parte din fieful, din apanajul pe care împăraţii din Constantinopole îl încredinţau aliaţilor şi rudelor lor pe care le împodobiau cu titlul de despot. Reuşind în misiunea lor de a supune Împărătesei oraşele rebele ale litoralului, Dobrotici primeşte ca recompensă mâna ficei puternicului Apokaukos, dare hotăra totdeauna în sfaturile regentei; el e numit în acelaş timp generalism al armatei imperiale. Dar el cade, împreună cu cavalerii săi, în faţa Selimbriei ale cărei împrejurimi nu le cunoaştem.

Teodor se întoarce la Cavarna, însă fratele său păstrează pentru sine locurile pe cari le-a cucerit, între altele Midia. El nu voeşte a le preda chiar după reconcilierea celor doi împăraţi. Cantacuzen îl tratează ca pe un şef de briganzi şi-l atacă, fără a putea cu toate acestea să-l distrugă. El cedează numai Midia şi

www.dacoromanica.ro

păstrează restul, ca fief al Imperiului. In Iunie 1357 îl vedem în posesiunea castelelor Cozeacon și Emona, aproape de Mesembria; el le supusese scaunului metropolitan din Varna, fiindcă își fixă la Caliacra, în apropierea acestui oraș, capitala pe care Balica o avusese mai aproape, la Cavarna.

Puțin după aceea Dobrotici pare că s'a aliat cu vechiul Țar de Târnova în contra Bizantinilor pentru a le sustrage toată laturea litoralului. Alexandru pune mâna pe Provata, Emona, Mesembria și chiar Anchial, dar își păstrează pentru sine cucerirea. Pentru a pedepsi pe despot, Amedeu de Savoia, pe care Ioan Paleologul îl chemase în ajutor, asedie Varna. In orî ce caz, îl vedem în acest an, 1366, negociind cu prințul italian, la Caliacra. Impăratul bizantin, arestat de noul Țar bulgar, Șișman, alesese acest loc pentru a se îmbarca și a se întoarce la Constantinopol. Contele Amedeu reluă Bulgarilor orașele pierdute ale vechiului fief al Mării Negre.

Când izbucni războiul între împăratul Ioan V, susținut de Venețieni, și fiul său mai mare, revoltat cu sprijinul Genovezilor, aceștia din urmă, cari voiau să aibă monopolul grâului în Marea Neagră, puseră mâna pe Licostomo-Chilia, posesiunea lui Dobrotici, care apare de asemenea și în socotelile cruciadei dela 1366 sub numele „castrum Aquile". Războiul continua în 1375—76, și seniorul litoralului spera să poată stabili la Trebizonda pe Mihail, fiul lui

www.dacoromanica.ro

Ioan V, cu care își măritase fica. El susținu mai târziu, în înțelegere cu împăratul, pe ruda sa, Jean Muazzo, ofițer venețian, care refuză să evacueze Tenedos, pentru că el voia să introducă acolo pe Bizantini. Conflictul cu Veneției dură încă la 1383[1]). Dobrotci intrase în război cu o altă putere care, dela Constantinopole chiar, tindea la stăpânirea gurilor Dunărei. In 1204, când Latinii se stabiliseră în capitala răsăritului bizantin, ei nu găsiră decât rămășițele jalnice ale flotei imperiale, care era odinioară stăpâna apelor Mării Negre și a întregului litoral, exercitând o influență mai mult sau mai puțin profundă asupra întregii vieți politice care subsista în interiorul țărilor. Împărații din Trebizonda, niște bieți pretendenți totdeauna în căutare de bani, nu erau capabili a reînoi această putere maritimă cu un trecut atât de glorios. Nu e nevoie să mai vorbim de împărații de Nicea, destinați cu toate acestea a goni din Constantinopole pe usurpatori, căci ei nu ajungeau la coastă decât prin intermediari. Corăbiile Veneției înlocuiră pe cele ale Imperiului și, când Paleologii își făcură intrarea în vechea capitală liberată de Franci, ei au trebuit să se sprijine, în ce pri-

1) Isvoarele sunt, în afară de documentele venețiene publicate la urma memoriului român citat, — *Cantacuzen* II, p. 584 și urm.; Acta Patriarchatus de *Miklosich* și *Müller*, I, p. 367 și urm.; *Bollati di Sain Pierre:* Spedizione în Oriente di Amadeo VI, Turin, 1901; *N. Iorga:* Notes et Extraits, I, pp. 9, 10.

www.dacoromanica.ro

veşte flota, pe Genovezi, rivali naturali ai Veneţienilor. Prin tratatul dela Nymphaion, ei le-au cedat, şi încă fără condiţii, drepturile imperiale în Marea Neagră şi, după victorie, noii stăpâni italieni avură propria lor capitală bizantină în faţa aceleia a „basilevs"-ului restituit la Pera. Colonii înfloritoare se ridicară pe această coastă nordică a Pontului Euxin, care servise de litoral vechilor Goţi şi Cazarilor, ale căror nume s'au păstrat în „Gothia" şi „Gazaria" date în epoca genoveză chiar hinterlandului, Crimeei actuale, şi unde, în timpul scurtei durate a Imperiului „latin", Tătarii deveniseră stăpâni necontestaţi. Era vorba acum de a le câştiga prin acte de vasalitate, prin sume de răscumpărare şi daruri periodice exploatându-le decadenţa lor vizibilă şi rapidă. Căci venise momentul de a le înlocui, dela gura lui Phasis, în Caucaz, până la aceea a Niprului, unde vegeta Tana veneţiană, şi la „limanul" Nistrului, unde vameşii tătari strângeau încă, pe la 1350, drepturile de trecere pentru Han.

S'au stabilit deci, dintr'o necesitate inerentă situaţiei create în 1261, Genovezi la Maurokastron, devenit Moncastro, apoi la cetatea insulară numită acum Chilia, căreia aceşti colonizatori de dată mai recentă îi restituiră vechiul său nume elenic de Lykostomon, Licostomo. Ei reuşiră a sfărâma puterea trecătoare a prinţului Dimitrie (princeps Demetrius), poate un Tătar convertit la creştinism, mai

www.dacoromanica.ro

curând un Timur cu vechiu nume păgân, care e menţionat la 1368 într'un privilegiu de comerţ al regelui Ungariei, ca având posesiuni spre gurile Dunărei [1]). In provincia vecină ei întâlniră pe Dobrotici, care-şi consolidase situaţia prin rolul ce-l jucase de curând în certurile dintre împăratul Ioan V şi fiul său rebel Andronic, susţinut de Genovezi.

Documentele genoveze menţionează în timpul acestui războiu dela Tenedos sau Chioggia şi conflictul cu Dobrotici, „guerre Dobordize". Se pare că „despotul" nu reuşi să-i pună un sfârşit. El îl lăsă moştenire fiului şi succesorului său Ivanco.

Acesta n'a moştenit totalitatea posesiunilor tatălui său, căci Şişman, Ţarul din Târnova, care stăpânea Silistra, unde Dobrotici n'a poruncit deloc, era stăpân la Varna, după cum se constată în 1366, precum şi pe o parte din litoral deasupra acestui port principal.

Şi Imperiul nu-l recunoştea, după cum o făcuse cu tatăl său, căci el nu era „despot". Aceste drepturi încetaseră prin singur acest fapt.

Totuşi el avea o ceată de războinici în jurul lui şi stăpânia şi câteva puncte pe litoral. Pentru aceea Genovezii din Pera găsiră că e folositor a se înţelege cu acest „dominus", acest simplu senior căruia nu i se acorda alt titlu.

---

1) *Zimmermann—Werner—Müller:* Urkundenbuch, II, p 315 No, 117; *Hurmuzaki* XIV la acest an.

www.dacoromanica.ro

Reprezentanții lui Ivanco fură două personagii dintre cari nici unul nu poartă nume bulgăresc: Costa un grec, și „Iholpanus", deci — după ortografia genoveză — Ciolpan, un român. Convenția din 24 Mai 1387 privește pe toți supușii acestui mic potentat „Greci" în prima linie — aceștia fără îndoială sunt strămoșii Găgăuților — Bulgari sau alții, ori cari ar fi. Ea privește numai drepturile consulului din Chilia, care apare, așa precum era dealtfel regula în expansiunea colonială genoveză, ca șef al orașului în care resida.

In acest moment Românii din Muntenia apar ca stăpâni ai țării.

S'a discutat asupra anului când s'a dat privilegiul lui Mircea, Voevodul muntean care, în afară de titlurile sale transilvănene, poartă și pe acela de „stăpân de amândouă malurile Dunărei, până la Marea cea mare și Domn al —cetății Silistra". Dar, în orice caz, prima luare în stăpânire trebuie să fie anterioară acestei date, 1388—1389, când, după ce Muntenii au ocupat, trecând Dunărea, aceste castele și aceste cetăți, Turcii lui Iacșibeg, fiul celebrului Timurtaș, puseră mâna pe vechea fortăreață romană și bizantină. In 1389—90, după lupta dela Cosovo și după moartea sultanului Murad, Muntenii se întoarseră în ea pentru a fi scoși din nou, în 1391—1392, noul șef al otmanilor, Baiazid, putând trece Dunărea după plac la 1394, pentru a se răzbuna de această

www.dacoromanica.ro

uzurpare. Abia înainte de lupta dela Nicopole, când cruciații erau stăpâni pe toată linia Dunărei, reapăru Mircea în fața Silistrei; totuși Turcii pun din nou stăpânire pe cetate la 1397. La 1399 Voevodul român stăpânia din nou ambele maluri ale fluviului. Puțin după aceea, lupta dela Angora, înfrângerea lui Baiazid, luat în captivitate de învingătorul său, Timurlenk, îngădui lui Mircea să devie arbitru între fiii Sultanului și să contribue esențial la stabilirea lui Musa ca Sultan în Europa; în tot timpul guvernării amicului său el va fi stăpân al acestor orașe—precum și al Nicopolei—ca feudatar al Sultanului, și el le va numi deci în privilegiile sale „cetăți turcești". La 1413 biruința seniorului din Asia, Mohammed, fratele lui Musa, puse capăt nu numai acestei dominații de dincolo de Dunăre, dar și posesiunii orașelor de pe țărmul stâng chiar, Giurgiu, Severin, de către Români. [1]).

Stăpânirea Silistrei depindea de relațiunile cu Turcii, căci Șișman le dăduse lor țara sa, complet supusă la 1393; iar stăpânirea Dobrogei, a moștenirei lui Dobrotici (Dobrugi-illi, provincia Dobrugi pentru Turci) nu avea legături decât cu Bizantinii. Numai „basilevs"-ul avea dreptul să creeze despoți și numai din-

1) După cronicile turcești, *Nachi*, în primul rând: traducere latină de *Leunclavius*, germană de *Nöldeke*, în Zeitschrift der der deutschen morgenländischen Gesellschaft XV, sau traducerea ungurească de *Thury* («Török Történetirók»).

www.dacoromanica.ro

tre propriile sale rude, de sânge sau prin alianță; și el nu putea să le dea decât pământuri de ale Imperiului. Ivanco n'avea nici o legătură cu Paleologii: Bizanțul l-a ignorat. Dar Mircea era fiul unei prințese al cărei nume de Calinichia îi arată origina. Ca și despotul Serbiei, ca și cel din Lesbos, italianul Gattilusia, el fu agregat personal la familia imperială și ca prinț, la acest complex de State pe care ultimii Paleologi, nutriți cu amintiri glorioase, căutau a le reface sub autoritatea lor, în momentul când făceau din episcopul de Vitzina,— un grec, pe care îl găsim odată în fruntea colonilor „Alani", adecă Valahi, — primul mitropolit al Valahiei. Acest din urmă fapt se petrecuse, de altfel pe la 1359, și ne întrebăm dacă nu cumva de pe atunci chiar Vitzina, vechea capitală a Dobrogei în sec. XI, nu era supusă principatului Muntean, de care era, în orice caz, așa de intim legată.

La 1390, în tratatul său cu Polonia, Mircea ia titlul de „despot al țărilor (terrarum) lui Dobrotici", înainte de a menționa că este „domn" numai (dominus) al Dratr-ei, Silistrei. La 1391 apare acest din urmă titlu. La 1392 e vorba numai de o dominație care se întinde „dela munți până la hotarele tătărești", primă încercare de a confunda posesiunile sale într'o singură stăpânire. [1]).

1) *N. Iorga:* Notes d'un historien, pp. 42—43 (Diplomele se găsesc în Hurmuzaki și în Sbornicul din Sofia). La 1396 Licostomo era muntenesc.

www.dacoromanica.ro

După 1406 Bizanțul, învins și umilit, de altfel inutil, e dat la o parte și locurile Dobrogei trec printre „cetățile turcești". Mohamed I va ajunge, de altfel, în opera sa de restituire, până la Ienisala.

Dacă întâlnim vechiul titlu al lui Mircea, cu mențiunea Silistrei și a „celor două maluri ale Dunărei până la Marea cea mare", dar fără aceea a despotului lui Dobrotici, într'un document al lui Mihail, fiul, co-regent și succesor al lui Mircea, nu trebue să vedem în aceasta—căci documentul este, de altfel, autentic—decât reapariția fără semnificație reală și actuală a unei vechi formule de cancelarie.

Cu toate acestea Kellia, devenită pentru Români Chilia, rămăsese în posesiunea Domnului Munteniei. In curând se ridică chiar în fața ei, pe țărmul stâng, o altă Chilie, moldovenească. Ea întrecu la urmă și înghiți pe cea lalță. Incredințate mai întâi pazei soldaților marelui apărător al creștinătății răsăritene, Ioan Huniadi, contra Turcilor, ele fură cucerite printr'un atac combinat al Sultanului Baiazid II și al Hanului Tătarilor, la 1484.

□ □ □

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

TURCII IN DOBROGEA

Intemeerea Chiliei noi pe celălat mal al Dunărei se explică prin stabilirea dominaţiei turceşti în Dobrogea.

Chiar Mohamed I construise fortăreţe, de de caracter evident barbar, cum este aceea ale cărei ruine se văd la est de Babadag. Acest Sultan a fost în acelaş timp şi un colonizator, care a căutat să dea un caracter turcesc, măcar cât de puţin vizibil, provinciilor Imperiului său. El începu cu ţinuturile dela graniţă şi ţăranii săi, iurucii (ciobanii) anatolieni, burghezi din Caramania se întâlnesc mai ales în văile Macedoniei şi dealungul ţărmului Mării Negre, care fusese atâta vreme grecesc, sub vechiu aspect elenic ca şi sub noul aspect bizantin. *Constantia* şi-a păstrat vechiul său caracter, şi o găsim în portulanele veneţiene ca şi în descrierea lui Wavrin, după informaţii culese în 1445, sub acest nume roman puţin italienizat. De asemenea Mangalia, în care

www.dacoromanica.ro

trebue să recunoaştem pe vechea Kallatis, păstrează un nume ce aparţine vacabularului grec din epoca decadenţei, dacă însemnează cu un radical turc, depozite de mangal, de cărbuni. Incolo, întâlnim sate cu nume turcesc în jurul cetăţilor: Eschi- şi Ieni-Sarai (reşedinţa veche şi nouă), Hissarlâc (cetăţuia) lângă Hârşova, vechiul Casium, care-şi păstrează de altfel numele său slavo-român (femeninul slav dela Hârsu, nume cunoscut în istoria Imperiului Asaneştilor, în greceşte: Chryses), Almalâu, Dervent, Bugeac (acestea două din urmă înseamnă accidente de teren), în jurul Silistrei. Alte localităţi întemeiate mai târziu, se înşiră dalungul marelui drum turcesc care, urmând semnele celui roman, duce dela vechiul Abrittus, devenit Abtat-Kalessi (prin urmare se păstra amintirea vechei kalé, kalessi a înaintaşilor de glorioasă amintire) spre vadurile Dunărei de jos: se vede bine aceasta din faptul că numele însemnează adesea ocupaţia locuitorilor şi de aceea găsim sate de azapi (Azaplar), de cavaci (Cavaclar), de chirigii sau căruţaşi (Cheragi), de odagii, ieniceri, nalbanţi (potcovari), arabagii etc., etc. (cf. Sofular, Murfatlar, Oroslar, Chioseler, Cicârâcci). Aproape de Constanţa s'a întemeiat un sat de Anatolieni (Anadolchioi) şi o mahala cu Lazi (Lazmahale), odinioară Lazchizoi, „satul Lazilor". Satul Caramanchioi (Caramancea) aproape de gurile fluviului merită de asemenea a fi semnalat. Altele, pomenind fântâni: (I-

www.dacoromanica.ro

mam-Ceșme, Cișmeaua imamului, a preotului), Ac-bunar (Fântâna albă), văi: (Caildere), înălțimi (BeșTepe), precum și câteva mențiuni de câșle, locuri unde iernau turmele și vitele, par a indica prezența unor ciobani asiatici ca și cei ai Macedoniei, în timp ce numele care se termină în — chioi (=sat; —Cernavoda era mai înainte Bogas-chioi, iar Ostrovul—Adachioi) ar arăta așezările rurale supuse unui spahiu.

Faptul că un oarecare număr de elemente din această nomeclatură desemnează lacuri „ghiol" (Tekir-ghiol, Moru-ghiol, Sari-ghiol) ne-ar îndemna să admitem că pescari mohamedani ar fi pus stăpânire pe aceste ape așa de bogate în pești. Dând de gara Sf. Gheorghe, i-au tradus numele în Catârlez.

Dar nomeclatura Deltei întregi a rămas slavo-română; Dunavățul, „Dunărea-mică", care figurează în portulane ca „Dunavici", se păstrează până astăzi; Prislava nici nu și-a schimbat numele; Sulina, amintește în turcește vechile saline, pe care autorii de hărți geografice italiene nu uită să le menționeze și care figurează încă în cronicile venețiene din sec. XV. Dacă Tulcea pare a veni dela un radical turcesc Tul (ca și Casimcea dela Casim, nume de persoană), am sta la îndoială să vedem în Isaccea apanajul unui Isac dintre cuceritori, și mai curând ne am gândi la Sacea din sec. XI, care-și avea voevodatul sau aroape de vestita Vicina, dispărută astăzi, Etimologia Măcinului nu poate fi stabilită.

www.daeoromanica.ro

Dar în tot lungul Dunărei găsim o serie întreagă de nume românești: Văcăreni (locuitori din Văcari), Bisericuța, Greci, Sârbi, Lipoveni, Taița și Iglița (igliță însemnează și ac de împletit), Turcoai formă feminină foarte veche, dela Turc), Peceneaga, Drăgaica (numele unei sărbători populare), Țiganca, Calica, Saturnou, Valea-Hogii, Groapa Ciobanului, Dăenii (originari din Daia, jud. Vlașca), Stelnicani (stelniță—ploșniță) Tichilești, Asănești, Băltăgești (sufixul—ești, caracteristic pentru satele române de colonizare, amintind numele vechiului întemeetor) Aliman, care cuprinde amintirea ciobanului și mocanului care l-a fundat, Seimenii-Mari (Simeni, trupă din armata turcă a sec. XVII), Mârleanu, Perjoaia (nume românești de persoane), Cetatea Pătulului, Oltina, (având corespondentul și dincolo în Muntenia) și chiar Vlahchioi, cu nume turcesc, „satul Vlahilor", căruia îi corespunde un Vlahlar (Valahii), localitate așezată la nord-vest de Varna, Numele, foarte dese în spre Oltenia și Serbia, în—ova se întâlnesc numai la Hârșova, Rasova și Mulciova, la sud: de asemenea la Ciucurova.

Aceasta ne duce desigur la o concluzie. Dacă aceste localități de pe țărmul drept al Dunărei ar fi fost de proveniență mai recentă ele ar purta nume în—ești sau—eni, obișnuite pentru noile fundațiuni. Din potriva însă, găsim nume care, ca Turcoaica și Peceneaga, închid în

www.dacoromanica.ro

ele noțiuni vechi sau forme linguistice căzute din uz; apoi altele, cum sunt cele terminate în -ina și -ova, care aparțin celui mai vechiu fond de așezări rurale din ținutul românesc, dintr'o epocă când exista vechea populație slavă, și când nume, care în graiul comun nu mai au sens, aveau o întrebuințare generală. Trebue să admitem, prin urmare, cu necesitate că, în afară de raza cetăților, Turcii și-au deschis prin mijlocul provinciei o trecere pentru armatele lor și că au stabilit acolo conaționali cu caracter militar, cu păzitori, împingând pe Români spre Dunăre, dincolo de care se găsiau marile masse ale neamului lor.

Cât despre Bulgari, nimic în izvoare, nimic în logica istoriei, nimic în nomenclatură chiar care ar trebui să ofere desinențe precum—anți, —iți,—ați, afară de Oblucița lângă Isaccea, cu care se și confundă, nu ne semnalează prezența lor.

Pentru Domnii români din sec. XV, cari stăpâniau încă Chilia, această Dobroge devenise un teritoriu strein de preocupările lor obișnuite, ceea ce era, de altfel foarte natural, din moment ce cucerirea turcă le răpise chiar și cetățile de pe malul stâng, cu vadurile lor negustorești și vămile, cere aduceau venituri așa de însemnate tesaurului. Singură Brăila dintre aceste locuri, odinioară bogate mai presus de ori care altele, rămăsese în puterea lor, dar și pe aceasta au trebuit s'o piardă înainte de jumătatea sec. XVI,

www.dacoromanica.ro

A trece Dunărea în această parte însemna pentru dânşii a jefui şi a ucide în ţară turcească, fără nici o consideraţie. Dan II o făcu pe la Silistra; urmaşul său, Vlad Ţepeş, nu numai pe linia Dunărei bulgăreşti, până la Rahova spre apus, ci şi în Dobrogea până la Obluciţa, deci la Isaccea şi până la Gurile Dunărei. Şi aceste expediţii pustiitoare, îndreptate în contra cetăţilor turceşti care cauzaseră Munteniei atâtea nefericiri, se repetă mai ales la sfârşitul sec. XVI, când Românii, Cazacii, Ardelenii, Sârbii lui Mihai Viteazul, care părea că personifică revolta creştinătăţii răsăritene contra Islamului, se aruncară asupra vechilor cuiburi de jefuitori şi, neputând să le distrugă, deteră cel puţin foc oraşelor ce le înconjurau. Turcii nu îndrăzniră să apere Dobrogea. Hârşova fu arsă şi, după ciocniri cu ţăranii români, trupele lui Radu Şerban putură înainta nestânjenite până în împrejurimile Bazargicului, unde se retraseseră Turcii [1]). A fost, mai mult decât pe timpul lui Mihai Viteazul, o adevărată cucerire a provinciei.

Dar Turcii luară măsuri ca o nouă invazie să fie cu neputinţă. Tătarii din Dobrogea luară parte şi ei la expediţia lui Skender-Paşa, în 1620, care sfărâmă în Moldova încercarea de cucerire a Polonilor. Ei aveau un şef permanent în persoana acestui Paşe al Dobrogei,

1) *Hurmuzaki* IV, p. 272, No. 48; *Sponteni* Historia dela Transilvania, p. 216.

www.dacoromanica.ro

al gurilor Dunărei și al vechei regiuni de aventuri și jafuri țărănești, care se întindea dela gura Nistrului până la îmbucătura Niprului și la cuiburile Cazacilor. Skender însuși luase această calitate și, până în epoca Chiuprîurilor, acest pașalâc dela Dunărea de jos, avându-și capitala în Silistra puternic fortificată, garanta chiar și contra Tătarilor din Bugeac, cari dela 1630 erau, sub Mârza Cantemir în stare de revoltă, liniștea acestor locuri.

Urmarea a trebuit să fie o mai puternică afirmare a elementului turco-tătar în Dobrogea—în această epocă fu întemeiat satul Seimeni în fața câmpiei Bărăganului, căci creațiunea acestei trupe aparține marelui Sultan cuceritor Murad IV, mâniat contra ambiției veșnic neliniștite a ienicerilor și spahiilor, vechii apărători ai Imperiului. Provincia devenia din ce în ce mai mult o tabără fortificată, gata a porni în orice moment contra dușmanului creștin sau contra răsculaților.

Mărturiile călătorilor sunt rare, dar nu lipsesc. Incepând cu Paul Giorgio, propagandist de cruciade, un Raguzan, scriind pe la sfârșitul sec. XVI, el constată creștini la Balcic și Cavarna, absolut creștine, la Mangalia, la Contanța—se păstra deci vechiul nume—apoi Turci, la Babadag, la Cara-su, etc.[1]). Dar nu găsim acele mențiuni precise care singure pot servi

1) *Makuscev:* Monumenta historica Slavorum meridionalium II, p. 243.

www.dacoromanica.ro

să elucideze chestiuni de etnografie şi, de altfel, scriitorul care se laudă că a cunoscut Dobrogea „ani de-a rândul", pare că şi-a cules informaţiile sale numai din contactul întâmplător cu persoane care cunoşteau mai mult sau mai puţin provincia. Thomas Alberti, un negustor din Bologna, menţionează în 1612 Bazargicul ca „cità dei Turchi", oraş aparţinând Turcilor; satele ce urmează au de asemenea nume turceşti: Saragea (aceştia sunt jandarmii turci), Biulbiul (Privighetoarea), Caragic. Ajungem apoi la un al doilea Dăeni, în interior, „un sat foarte mare, locuit în cea mai mare parte de Români" (villa grandissima abitata la piu parte da Valacchi), pe care el îl numeşte Straja, „Straggia" [1]). Nu se face nici o menţiune de Bulgari. Ca să ajungă la Măcin, călătorul trece încă prin două sate turceşti: Cavacci şi Sohaali [2]).

Diaconul arab Paul din Alep, care a însoţit pe Patriarhul Macarie de Antiohia în peleri-najul său făcut cu scopul de a aduna milostenii, va numi, e adevărat, Telita „un sat de creştini bulgari", dar cine-şi dă seama de situaţie de vecinătatea şi trecutul acestui loc, înţelege că textul sirian trebue să spue: „creştini din Bulgaria". Altcum ar trebui să admitem că şi Măci-

1) Identificarea mi-a fost propusă de d. *V. Bogrea*.
2) Viaggio a Constantinopoli di *Tommaso Alberti*, publicato da Alberto Bacelli della Lega, Bologna 1889, p. 21 şi urm. (Cf. Cavaclar, la sud).

www.dacoromanica.ro

nul însuşi, în faţa Brăilei, românească din veac în veac, ar fi avut „420 case de creştini bulgari“ [1]. Puţin timp după aceea, un episcop catolic, care era el însuşi un bulgar, Filip Stanislavici, numără la Babadag 1700 case turceşti; cât despre celelalte 300, cu aproape 2000 locuitori, ele ar fi aparţinut „Bulgarilor, Grecilor şi Valahilor shismatici“: e de ajuns să găsim menţiunea grecilor, neexistenţi de fapt, afară de cât-va negustori, pentru ca să ne dăm seama de sensul acestui pasaj. Dealtfel populaţia, aşa de numeroasă pe atunci, a Găgăuţilor nu se menţionează de loc [2].

Cornelio Magni, alt călător italian, care a însoţit într'o expediţie contra Poloniei pe Sultanul Mohamed IV, nu cunoaşte în Dobrogea de cât cetăţi turceşti, venituri închinate fundaţiunilor religioase ale Islamului, sate tătăreşti, ai căror locuitori datorau serviciu religios Sultanului.[3]. Palatinul de Culm, trimis de regele Poloniei la Poartă, găseşte, la 1677, la Isaccea două moschei şi un castel, iar cât priveşte naţionalitatea locuitorilor, el nu distinge decât imperfect Greci, Armeni, „Bulga-

---

1) Traducerea greşită se datoreşte lui *Belfour* (Travels of Macarius, I p. 42). Bulgarii din Ismail (la 1650) trebue să fie interpretaţi la fel.

2) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, XVIII, p. 264, Cf. *A. B. Arbore* în Arhiva Dobrogei Bucureşti 1916 p. 25.

3) Quanto diu piu curioso etc. Parma 1678, pp. 338 şi urm. 450 şi urm.

www.dacoromanica.ro

riens" (sic) Evrei şi Turci, La Babadag populaţia e mohamedană, Aci, zice el, începe Dobrogea: „sunt o sută de sate pe care le locuesc Tătarii; sunt o sută cincizeci de boeri, pe care-i numesc timari; sunt totdeauna câte-va mii pentru a face prăzi şi a prinde robi". Până la Bazargicul cel cu trei moschei se întâlnesc numai sate turceşti (Mouftikichlassi, Imamchari, Karassou, Ouzoun-Alimaie, Kotuale, Fadschimousli).

Intâmplarea ne-a păstrat chiar menţiunea împrejurărilor în care a fost fundat unul din aceste sate, menţiune ce datează din 1603, anul incursiunii făcute în Dobrogea de Domnul Radu Şerban, care, războinic întreprinzător şi îndrăzneţ, a fost adevăratul succesor al lui Mihai Viteazul. El trece Dunărea, dar nu-l mai întâmpină vechea primire amicală din partea creştinilor doritori de o soartă mai bună sub sceptrul unui congener sau coreligionar cel puţin. El e reprezentantul şerbiei şi lumea apucă mai curând armele ca să se apere de cucerirea lui. Rezistenţa se constată la satul Dăeni, încă existent, un adevărat oraş, locuit de Români cari se adunaseră acolo ca să-şi apere libertăţile lor ameninţate. „Nu erau alţi locuitori pe malul Dunărei", scrie martorul ocular, un Raguzan, „decât în satul ce se chiamă Dăeni, care se poate compara cu un adevărat oraş, unde se adunaseră mii de Români cu familiile lor, ca să scape de tirania Domnilor din Moldova şi Muntenia" („non essendo altri abita-

www.dacoromanica.ro

tori sula ripa del Danubio sino che il vilagio che si chiama Daiani, che si po agualiere a une bonna citta, dove si sono ricolti molte migliare di Valachi, con le loro fameglie fugendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia" [1]).

Și, cât pentru restul provinciei, în afară de linia Dunării, acest Alvise Radibrati, cu toate acestea un Slav, nu găsește decât Turci și chiar Tătari, până la Bazargicul „locuit în întregime" de acești musulmani („abitata tutta da Turchi e Tartari").

Dar, din aceste excursiuni Domnii aduceau, după cum se spune lămurit în izvoare, mii de creștini cari preferau să trăiască sub un stăpân de legea lor și, în același timp, în condițiuni de o perfectă libertate socială, căci Țările române nu cunoșteau încă—până pe la 1570—1600—șerbia. Trebue să admitem că Dobrogea a oferit un număr cel puțin tot așa de mare de coloniști români cât și acela de coloniști bulgari oferiți de vechile provincii ale Moesiei.

De și ciobanii mocani vor fi continuat să străbată câmpia și văile în timpul iernii, totuși s'a produs fără îndoială o despopulare, care a favorizat predomnirea etnică a Turcilor. Se vede bine că se face un gol în această regiune. Și, cum trebuia să se întărească organizarea de apărare în potriva voevozilor tributari, cari avuseseră îndrăzneala de a-și scu-

1) Studii și documente, IV, p. 117.

www.dacoromanica.ro

tura jugul, Tătari din Crimea, dar mai ales din Bugeacul unde ei pătrunseseră chiar în timpul războaelor provocate de hotărîrea lui Mihai Viteazul, fură stabiliți în Dobrogea pentru a umple golurile. Insă și țăranul român își pierduse pământul, moștenirea sa sfântă și în curând el trebuia să ajungă un obiect al boierului. Insuși Mihai întări normele acestei șerbii, urâte de vechiul plugar liber care fusese și cel mai bun soldat al țării.

Se porni un puternic curent de emigrare și, cum aceeași schimbare socială se petrecea și în Moldova, oamenii treceau de cealaltă parte a Dunărei, unde spahiul turc nu cerea decât dijma și unde se aflau destule locuri fără nici o autoritate superioară și fără nici un drept anterior.

□ □ □

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

ROMÂNII ŞI BULGARII IN DOBROGEA

La începutul sec. XVIII Tătarii din Dobrogea erau o simplă populaţie paşnică, în stingere vizibilă; în bordeele lor subpământene, săpate în pământ, nevăruite, ei continuau viaţa vechilor Troglodiţi de cari vorbesc izvoarele greceşti. Insăşi Silistra, mult mai mică decât Rusciucul şi populată de Turci, Greci, Armeni şi Evrei [1]), era în complectă decadenţă, iar reşedinţa Paşei, — a „serdar"-ului — şeful militar dela Dunărea de jos, se afla acum la Babadag, oraşul sfânt al bătrânului Baba Saltuc Dede, un oraş „mare şi frumos" şi cu multe case bune. Acest înalt demnitar turc, asistat de un locotenent, de o „kehaia", cheltuia mult şi primia solemn pe solii streini în trecere pe aci [2]). Tulcea, Isaccea, nu erau decât nişte ce-

1) Povestirea lui *Bay* şi *Rapai* în Szazadok, tradusă în Arhiva Dobrogei I, p. 90.

2) *La Mottraye*. Voyages, II, pp. 9—10. Trad. în Arhiva Dobrogei I, p. 93 Ştirea datează în anul 1714.

www.dacoromanica.ro

satui turceşti aproape ruinate, înconjurate de o populaţie amestecată de mică importanţă. Călătorii menţionează şi satele „turceşti" Cara-su, Alibei-chioi şi Cogealac. Chiustengea, al cărei nume vechiu de „Constantia" nimeni nu şi-l mai aminţia, are o însemnătate, după mărturia unui arheolog francez, prea mică, cu căsuţele sale rustice, afară de câteva locuinţe turceşti cu o mai bună înfăţişare. Oraşul vechiu, Palaiochora al indigenilor, Kallatis de odinioară, nu arăta decât ruine şi „popi greci" ca să dea o lămurire naivă [1]).

Cât despre locuitorii actuali, prea puţin numeroşi, din satul vecin ei erau „Greci" ca religie dar ca naţionalitate mai ales „Moldoveni sau Bulgari", primii deci—adecă Românii—fiind puşi în prima linie [2]).

Acest proces de decadenţă merse accentuându-se. Dacă Turcii cercetau drumul Dobrogei, care văzuse cele din urmă armate victorioase, acelea ale lui Ahmed Chiupriuliu la 1673 şi acelea ale lui Moldovangi-Ali la 1711, aceasta o făceau numai în scurtele lor campanii de apărare. După o lungă eră de pace, în 1761—1762, un erudit raguzan, abatele Boscovici, trecând prin Moldova în Polonia, găseşte Turci amestecaţi cu ceva Bulgari, trăind despărţiţi, la Cara-su, la „Lefze", la Baltagi-choi, la Taşburun, localităţile de prea mică importanţă,

1) *La Mottraye:* op. cit., II, pp. 9—10, 205—210.
2) Ibid.

www.dacoromanica.ro

care dispărură în curând [1]). Dela 1769, Creștinii, „Moscoviții" cei blestemați, cari vor curăți Bugeacul de populația sa tătărească, veniră aci să-i caute.

Un an mai înainte, un negustor Vienez, care venia să organizeze un nou comerț la gurile Dunărei, încercând a stabili un comptuar german la Chilia-nouă, „Kilianova", pe care Rușii o vor ocupa în 1771—găsi la Silistra „Turci în cea mai mare parte", însă abia o biată plebe de decadență, „temută din cauza tâlhăriilor și cruzimei sale", la Hârșova un mic târgușor, ce înconjura cetatea, la Isaccea vechiul castel [2]).

Scriitorii bulgari moderni vorbesc de un curent de emigrare spre nord, spre acele colonii pe care Rusia le deschisese în sec. XVIII pentru conaționalii lor ca și pentru Sârbi și Moldoveni dincolo de Nipru și ei fixează data de 1752—1754 pentru primul transport care aduse guvernului coloniști din acest neam [3]). N'am avut posibilitatea unui control. Dar, dacă e vorba de grupe ce s'au oprit în drumul lor pentru a coloniza Dobrogea, nici un document contemporan nu ni le menționează.

Astfel se vor petrece lucrurile după intrarea Rușilor în Dobrogea, unde rămaseră trei ani,

---

1) Viaggio da Constantinopoli in Polonia. Bassano 1734.

2) Reisen von Wien bis Kilianova. Leipzig 1773; Trad rom. în Arhiva Dobrogei I, p. 100 și urm.

3) Cf. *Arbore*, loc. cit. p. 47 (după Miletici și Skalukowski).

www.dacoromanica.ro

până la vestita pace dela 1774 care fu încheiată chiar în cuprinsul provinciei noastre, la Chiuciuc-Cainargi, ceva mai la sud de Silistra. Ei lăsară în urma lor ţinuturi ai căror locuitori musulmani se împrăştiaseră în parte. Cu atât mai mult cu cât însuşi Turcii organizaseră pe aceşti „locuitori ai Dobrogei, o ţară între Dunăre şi muntele Haemus", în număr de 40.000, după izvorul diplomatic pe care-l folosim, pentru a forma trupe ce trebuiau să alunge, la sfârşitul anului 1769, pe Ruşii din Principate[1]). Cei ce luară parte la ea au fost pentru prima oară Bulgari în număr mai mare, căci slăbirea autorităţii centrale aduse în curând pe toată laturea dreaptă a Dunărei o stare de veşnică nesiguranţă, care era supărătoare în deosebi pentru creştini. Fugând de regimul aspru al aianilor usurpatori, stabiliţi în vechile cătăţi şi de jafurile periodice ale Cârjaliilor, de bandele de soldaţi liberaţi cari exploatau ţara pentru a trăi, precum şi de tirania ienicerilor decadenţei, cari se stabiliau definitiv în mijlocul satelor de creştini ai căror fruntaşi deveniau (aceştia din urmă se numesc şi azi ciorbagii, „ofiţeri de ieniceri"), Bulgarii trecură în Muntenia ca să se stabilească printre Români, unde formară populaţia numită „gre-

1) Raportul ministrului prusac la Constantinopole' 3 Ian. 1770, în *N. Iorga*: „Acte şi fragmente", II, p. 23. In schimb Ruşii distruseră întreaga populaţie turcă; *Kogălniceanu*, Letopiseţe, III, p. 268.

www.dacoromanica.ro

benţi" sau „eliicii"[1]), sau în satele pustii ale Dobrogei.

Un mare număr de rapoarte diplomatice franceze constată, cu toate acestea, că, în cursul războiului ruso-turc, dela 1806—1812, mii de Bulgari fură transplantaţi oficial de generalii lui Alexandru I în Basarabia, unde locul Tătarilor încă nu era ocupat şi chiar pe coasta Mării până la Odesa[2]). Trebue să ţinem seama, pentru a explica această măsură, de faptul că cele două Principate fuseseră formal anexate, în înţelegere cu Napoleon, de către Ţar şi că se lucra astfel pentru repopularea unei regiuni a cărei stăpânire părea cu totul asigurată.

Când cel puţin Basarabia intră, în urma tratatului din 1812, în stăpânirea Rusiei, mişcarea aceasta se continuă; coloniştii căutau în noua patrie acele privilegii religioase pe care era inutil a le cere dela Turci. Nu era nevoie de violenţă pentru a atrage pe malul stâng sate întregi; lumea se grăbia să apuce înaintea altora cari se pregătiau şi ei să emigreze. A se opri în Dobrogea sărăcită, ale cărei fortăreţe fură din nou ocupate de armatele Ţarului, însemna a nu avea simţul situaţiei. Căci se puteau aştepta noi invazii în duelul de două ori

---

1) D-l *Arbore*, a adunat aceste mărturii în articolul său citat pp. 29—30.

2) *St. Romanskg*: Carte etnographique de la nouvelle Dobrodja Roumain (extrait de la „Revue de l'Academie des sciences bulgares", XI) Sofia 1915.

www.dacoromanica.ro

secular ce se purta între Imperiul slav din orient și Bizanțul Otomanilor.

In adevăr, Rușii se întoarseră la 1828. De data aceasta mersul armatelor avu loc într'o mare măsură dealungul Mării Negre, deci prin Dobrogea, care fu cu totul pustiită. La încheierea păcii nu mai erau în Babadag decât 500 case, la Isaccea 150, iar în vechiul cuib părăsit al Chiustengei abia 68 [1]). Se părea chiar că Rușii urmăriau scopul de a face din aceasta provincie vecină, pe care nu se gândiau s'o anexeze, un pustiu. Nu trebue să uităm că în curând după 1821 Delta întreagă fu câștigată de Rusia, în urma unor dibace negocieri.

Represiunea turcească împotriva acestor Bulgari, cărora Rușii le treziseră conștiința națională,—să ne reamintim serviciile pe care le aduse Venelin, ofițer în armata de operații, cauzei lor prin publicarea vechilor documente în limba bulgară—a fost grazovă. Guvernatorul malrlui drept al Dunărei, Mahmud din Scutari, fu de o inexorabilă asprime răzbunătoare. In curând începu o puternică emigrare. Locuitorii din Silistra, printre cari Greci și Români, Stan Triful, cereau Domnului Munteniei, Alexandru Ghica, învoirea a se stabili în orașul românesc din față, Călărași, din care ei credeau că vor face un port tot așa de în-

1) *G. Vâlsan*, în Buletinul Soc. române de geografie, 1912, p. 225.

www.dacoromanica.ro

semnat ca și Brăila [1]). La 1850 Poarta ceru Patriarhului din Constantinopole să-și trimită un arhidiacon cu un firman de amnestie la Târnova, pentru a împiedica mișcarea [2]).

Emigranții cari se stabiliră în Muntenia nu-și mai părăsiră noile lor locuințe; însă cei cari, mult mai numeroși, își căutaseră un adăpost în Rusia și mai ales în Basarabia, unde noul oraș Bolgrad, cu instituțiile sale școlare le aparținea, nu întârziară a simți povara unei administrații meticuloase, cu care ei nu erau obișnuiți, mai ales că și termenul libertăților lor totale trecuse și nu voiau să se supună serviciului militar. Puțin câte puțin un număr destul de mare dintre ei trecu în Dobrogea, unde regimul turc se îndulcise simțitor. Etnograful bulgar Miletici recunoaște și el că „cea mai mare parte din acești emigranți s'au stabilit în Bulgaria dunăreană" [3]).

Și noi vom adăugi, pe temeiul unor fapte stabilite cu metodă, că aceasta e originea aproape a tuturor Bulgarilor ce locuesc județul de nord al Tulcei. Cât despre cei din județul Constanța, ei sunt în cea mai mare parte Turlaci, vechi ciobani din Cotel, fixați în sate ca agricultori, în acelaș fel ca și mocanii români. Și însăși știința bulgară, reprezentată prin

1) *N. Iorga :* Studii și documente, XI, cap. I.
2) Acte și fragmente, II, p. 730.
3) Staroto bulgarsko, p. 14, trad. rom. de *Ap. Culea* în «Dobrogea Nouă» din Constanța.

www.dacoromanica.ro

Miletici şi prin J. Ev. Gheşov, autorul unui studiu asupra acestor ciobani [1]), recunoaşte acest fapt în ceea ce priveşte regiunea Dobrici-Bazargic şi partea corespunzătoare din Dobrogea românească, precizând chiar că abia un sat la zece dacă n'are contigentul său de vechi păstori veniţi dela sud mai curând. „Bulgarii",—scria la 1850, într'o vreme când nici o preocupare politică sau naţională nu putea să-l influenţeze, agronomul român Ion Ionescu, —„au venit în Dobrogea de vre-o 20 de ani, părăsind ogoarele lor ingrate pentru altele mult mai fertile", pe care le-au găsit în această ţară. Numărul familiilor bulgare (2214) este aproape egal cu acela al Tătarilor (2225) [2]). Şi chiar pentru sudul provinciei, pentru teritoriul anexat de România în 1913, d-l Miletici putea scrie precum urmează: „Din valea Provadiei, luând calea ferată actuală ca frontieră, şi dela Marea Neagră, în apropiere de satul Imrihor, până la Dunăre spre nord, n'am putut găsi un singur loc cu populaţie bulgară indigenă [3]). In fine,

1) In „Periodicestvo Spisan'e", 1890, pp. 311—212; Cf. *Arbore,* op, cit. p. 36 şi urm.

2) Excursion agricole dans la Plaine de Dobrodja, Constantinopole 1850, p. 82.

3) Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale. III, p. 234. Şi d-l *Romansky* însuşi scrie: „Creşterea numărului Bulgarilor în timpul celor treizeci de ani din urmă se datoreşte mai ales faptului că bulgarii originari din alte ţinuturi ale Bulgariei u'au încetat de a înlocui pe Turcii cari emigrau. Dacă se are în vedere faptul că emigraţiunea

www.dacoromanica.ro

despre Dobrogea românească însăşi: „a crede că în Dobrogea se află, exceptând oraşele, o populaţie bulgărească veche, e a ne înşela pe noi înşine“ [1]. Insuşi Balcicul era mai înainte, după Jirecek, un orăşel locuit de Găgăuţi, fără „nici o casă bulgărească“.

Dar era aci o altă populaţie. Fără a socoti pe agricultorii români cari ocupau tot malul drept al Dunărei, mai erau şi Mocanii din Transilvania, ale căror privilegii au fost confirmate de toţi Domnii Munteniei din sec. XVII şi XVIII. Dovada prezenţei lor trebue căutată şi în bogata culegere de cântece populare ce se rapoartă la Dobrogea, pe când nimic din balada bulgară nu-i corespunde. In ele este vorba de „latini“ bogaţi, adecă Raguzani locuind în oraşe, de „Sârbi delicaţi de Tulcea“, de Turci dela Baba (Babadag), de reizul ce trage la ţărm, de hoţi ce vin dela Brăila, de ciobani „saigii“, de locuitori români din Chilia,

---

cea mai importantă de acest soiu a avut loc înainte de 1881, anume imediat după războiul de eliberare din 1877—78, când o mare parte din populaţia turcă a emigrat lăsând loc noilor veniţi originari din Tracia turcească (regiunea Adrianopolei), din Dobrogea cedată atunci României, şi din Basarabia, —atunci e clar că înainte de eliberare în această regiune, ca şi în toată Bulgaria de nord-vest, Bulgarii vor fi fost şi mai puţin numeroşi, păstrându-şi superioritatea numerică pe litoral, ca şi de alungul Dunărei“. Harta etnografică citată mai sus.

1) Op. cit, p. 168; Das Ostbulgarich, p. 19; ambele în *Arbore* loc. cit. p. 58 şi nota 1.

www.dacoromanica.ro

de „Domnul Constantin din Măcin" (asemenea vechilor voevozi dela Vicina sec. XI) şi chiar de voevozi ca Iancu (vre-o veche amintire a lui Ivanco?) cărora li se cere să treacă la islamism şi cari reuşesc a înşela pe Sultan, pe „Impăratul" însuşi şi a-l „româniza", strecurând purceii huliţi de Islam în sacul care purtase aurul adus ca preţ al convertirii. „Aianii din Chiustengea" stau alături de „boierii Dobrogei" [1].

Alte cântece, pentru marile sărbători ale anului, pomenesc de Brăila şi de localităţile Dobrogei, care erau indisolubil legate de refrenul popular. Se pomenesc în ele, pentru a afirma şi mai clar caracterul local al acestor versuri, obiceiuri speciale precum este *haragiul*, apoi stofe orientale cum ar fi postavurile din păr de cămilă, îmbrăcămintea chiar pe care o îndrăgeşte cea mai mare parte din locuitori, scene cum ar fi acelea ale Turcilor cari răpesc fete creştine etc. Căci trebue să ţinem seama de faptul că în Dobrogea numai Românii au putut avea un contact aşa de intim şi aşa de întins cu lumea turcească, de cari ei cinguri dintre creştini erau cu totul deosebiţi prin chiar condiţiile vieţii lor politice.

Nu numai că această populaţie era de cri-

1) Se pomenesc chiar şi „mărfuri aeneşti şi domneşti" *Teodor Burada:* O călătorie în Dobrogea, Iaşi 1880, p. 127; ibid. p. 125; «oile aianilor» şi ale „Impăratului". Se vorbeşte şi de beşlii, ca poreclă satirică (p. 128).

www.dacoromanica.ro

gine română, dar ea mai era, ca și cealaltă populație creștină, sub influența unei ierarhii religioase care funcționa pe țărmul stâng, la Brăila. Și cine cunoaște cât de puțin Orientul poate aprecia importanța acestor relațiuni, care dădeau preoților educația lor, bisericilor cărțile de slujă, poporului norme literare. E de ajuns să amintim că, dacă țările române au avut în evul-mediu slavona ca limbă liturgică și chiar ca limbă a Statului, aceasta o datoresc faptului că episcopii și mitropoliții bulgari și sârbi de pe malul drept aveau regiunile românești din față sub autoritatea lor. Dela stabilirea dominației otomane asupra vadurilor Dunărei, Turcii se gândiră să le izoleze și sub raportul religios de țările din care fură desfăcute. Brăila, anexată puțin înainte de jumătatea sec. XVI, ajunse reședința Mitropolitului al cărui titlu era numele grecesc al acestui oraș: Proilavon, Proilava. Dela sfârșitul acestui secol găsim un șef eclesiastic al raialelor. Cucerirea trecătoare a lui Mihai Viteazul și a aliaților săi Moldoveni încearcă să-i opue episcopatul de Huși, care în curând fu redus la câteva districte ale Moldovei și la anume părți din Bugeacul colonizat de Tătari.

La 1644 cel care ocupă acest scaun însemnat, din mila stăpânului său, Domnul Moldovei Vasile Lupu, a fost marele teolog constantinopolitan Meletie Siriacul.

Autoritatea acestui Mitropolit se întindea și asupra Silistrei care o bucată de timp n'a

www.dacoromanica.ro

avut un cap religios al creştinilor în vecinătatea puternicului Paşabeglerbeg. Cu toate acestea, când acest Paşe îşi alese Babadagul ca reşedinţă, după cum am mai spus, unul dintre clericii bogatului voevod muntean Constantin Brâncoveanu, doctorul Ioan Comnen, deveni Ierothei Mitropolitul de Dristra (Silistra). Dar oraşul era extrem de sărăcit şi în puterea ienicerilor, de care trebuia să te păzeşti fugind chiar şi de prelat, după cum ne-o spune el însuşi în scrisorile sale ce ni s'au păstrat.

După moartea lui Ierothei a trebuit, prin urmare, să se revie la Brăila, unde găsim pe mitropolitul Ioanichie la 1716. Unul dintre urmaşii săi, Calinic, originar din părţile apusene ale peninsulei Balcanice, ajunse în 1743 Patriarh de Constantinopole. Intre 1765 şi 1771 la Brăila se află episcop Daniel, sub care diocesa fu împărţită de Ruşi între episcopii vecini; lui îi urmară Ioachim şi Chiril.

La 1814 găsim deasemenea un mitropolit cu reşedinţa în Brăila, un alt Calinic.[1]) Dar dela 1821—1822 prelatul care purta titlul de Dristra şi Proilov locuia la Silistra, a cărei importanţă crescuse, între altele prin numirea Paşei acestui oraş ca şef al armatelor turceşti victorioase în Principate, contra revoluţiei greceşti. Acesta era Antim „om energic şi savant", care primi la 1822, înainte de trecerea Dunărei, pe

1) Am rezumat cercetările noastre în această privinţă în Istoria Bisericii, II, pp, 174, 127.

www.dacoromanica.ro

noii Domni de Ţară, pe cari Poarta îi numise în Muntenia şi Moldova [1]). In 1829, de altfel, la pacea dela Adrianopole, Turcia îşi pierdu cetăţile de pe malul stâng. Până atunci autoritatea Mitropolitului, care locuise peste trei secole în Brăila, se întindea asupra întregii Dobroge, ca şi aceea a Paşei care-i corespundea [2]).

Prin urmare este foarte natural să se găsească în biserica mai veche dela Măcin, Azaclău, etc.... unde am făcut cercetări în acest sens, cărţi, care sunt adesea date la o epocă mai recentă, de pioşi ciobani români, şi care sunt ieşite din tipografiile mânăstireşti ale Munteniei vecine.

Imprejurările ne-au făcut să întârziem din nefericire publicarea importantului manuscris pe care l-am descoperit la Azaclău [3]), în faţa Galaţilor. Din el se văd sforţările unui cleric care nu urmase cursurile nici unei şcoli pentru a scrie înainte de 1860 în limba românească şi, prin numele, cu grije notate, ale locuitorilor diverselor sate ale Dobrogei cărora el le ceruse ajutorul pentru ridicarea unei bi-

---

1) Jurnalul călătoriei lor, în *Kogălniceanu:* Letopiseţe ed. II p. 447.

2) Peste „toate locurile stăpânite de Turci, atât pe malurile Dunărei, cât şi înăuntrul Basarabiei şi chiar dincolo de Nistru".

3) Un studiu asupra acestui manuscris s'a publicat, mai târzlu în Neamul Românesc din 13 şi 15 Februarie. reprodus în Analele Dobrogei An. III No. 1 pag. 25-33

www.dacoromanica.ro

serici nouă, el ne introduce în viața fiecărei comunități creștine, așa încât putem vedea caracterul hotărît românesc a numeroase localități, care fuseseră atribuite Bulgarilor în urma unei cercetări superficiale.

Și, în timp ce aceste relațiuni religioase orientau Dobrogea spre țărmul stâng al Dunărei, condițiile economice lucrau în același sens din această provincie o simplă dependență a Munteniei. In adevăr, porturile Mării Negre încetaseră de mult de a funcționa: abia câte-va corăbii mizerabile făceau serviciul de cabotaj. Nu se mai luau din moștenirea lui Dobrotici cereale pentru hrana Constantinopolei, toate nevoile capitalei fiind satisfăcute sub acest raport de grâul românesc ce se încărca la Galați și Brăila. Nu poate fi vorba de un comerț cu centrele, căzute în barbarie, ale Basarabiei meridionale. Principalul produs de export care era lâna, nu putea găsi deci alte debușeuri decât acela al Munteniei.

Găsim, în adevăr, la gura Ialomiței în fața Hârșovei, un vechiu „târg de lână", Târgul-de-Floci. Acesta exista, având cel puțin două biserici și case de cărămidă la finele sec. XVII și noi am găsit ocolo pietre mormântale de o frumoasă execuție, dintre care una, de marmură, pomenește pe un bogat negustor grec. Orașul decăzut în secolul următor poate în folosul Silstrei a cărei Mitropolie era întreținută cu danii din visteria Munteniei. Dar caracterul Mocanilor păstori, strânsele relații economice

www.dacoromanica.ro

ale lor, nu cu îndepărtata Transilvanie de unde erau originari, ci cu această Muntenie, de unde veniau tovarăşii lor români în Dobrogea, nu fură schimbate. Una din bisericile din vechiul orăşel de păstori Vălenii-de-Munte aminteşte în inscripţia sa numele logofătului Filip, a cărui oraţiune funebră, ce s'a păstrat, îl prezintă ca patronul perpetuu al acestor ciobani rătăcitori până în văile Dobrogei în primii ani ai sec. XIX.

□ □ □

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

DOBROGEA DELA RĂZBOIUL CRIMEII.
ULTIME CONSIDERAŢIUNI

Războiul din Crimea aduse în Dobrogea un corp de expediţie, comandat de însuşi Canrobert, care fu oprit în împrejurimile Constanţei de pustiirile holerei. Dar tentativa aceasta, care n'a izbutit, aduse în această regiune, în afară de ofiţeri, cari nu ne-au lăsat decât buletinele lor, ingineri, scriitori, cărora le datorăm ştiri preţioase asupra populaţiei acestei provincii.

Camille Allard, care a început prin a publica o parte din notele sale în „Illustration" [1]), pentru a le reuni mai târziu în volum [2]), menţionează în „mudirat-ul" Chiustengea 19 sate turceşti, 9 tătăreşti şi 5 româneşti, mărginindu-se a vorbi vag, în altă parte, de „sate bul-

1) No. din 1 Martie 1856.
2) Souvenirs d'Orient: la Dobroudscha, Paris 1859 Souvenirs d'Orient: La Bulgarie orientale, Paris 1864.

www.dacoromanica.ro

găreşti". E vorba de Cara-nasuf, Casap-chioi şi de Ceamurlia, în timp ce Rasova, Ieni-chioi şi Cernavoda, Chiuciuc—Seimeni şi Buiuc—Seimeni sunt exclusiv româneşti, iar Ostrovul cu o populaţie bulgaro-română. Pe malul Dunărei sunt ciobani Tătari şi Români, în timp ce „populaţia bulgărească e puţin numeroasă". La Babadag sunt Turci, la Tulcea mahalalele aparţin Bulgarilor şi Ruşilor, dar sunt şi Români, atât din Moldova cât şi din Muntenia; comerţul aparţine Evreilor polonezi, Grecilor şi Armenilor.

El a văzut pe Români, nu numai la ei acasă, dar şi ca muncitori „harnici" întrebuinţaţi la construcţia şoselelor şi, când ne va descri petrecerile acelei lumi pestriţe ce se afla sub ordinele sale, el va începe cu dansurile naţionale româneşti pentru a ajunge la beţia obişnuită a celorlalţi şi chiar a „stupidului bulgar" şi la permanentele preocupări de câştig ale Grecului, Armeanului şi Evreului, apoi la indiferenţa imperturbabilă a Turco-Tătarilor. Costumul antic al Românului cu „fisionomia lui interesantă" atrage în special atenţia sa la Rasova, unde populaţia de pescari, supusă unui ciorbagiu, este în întregime românească şi se mai menţionează că ea este şi aci, ca pretutindeni, „plină de acea inteligenţă care o caracterizează într'un grad aşa de înalt". Şi Allerd adaogă la acest elogiu şi constatarea următoare, care s'a impus oricărui călător care a întâlnit în drumul său rasa Românilor: „Trebue să existe

www.dacoromanica.ro

în ei o forță de resort foarte remarcabilă ca să fi putut rezista acestei vieți de frică și de mizerie care i-a fost partea de atâta timp". Inginerul francez, care avea pe topograful român Aninoșeanu ca coleg, privește cu simpatie figurile „aproape celtice" ale oaspeților săi rustici, așa de primitori și de „cea mai grăbită îndatorire"; el le urmărește jocurile lor asemănătoare cu dansurile Franței, ceea ce-i amintește satele patriei sale îndepărtate.

Aproape de clopotnița bisericii ortodoxe, drapelul francez proteja căsuțele românești; și locuitorii din ele, cărora li s'a dat o serbare cu prilejul luării Sevastopolei, se întrebau cu neliniște care va fi soarta lor după plecarea acestor streini binefăcători cari voiau să prefacă într'un adevărat oraș bietul lor cătun sărac. Spre Constanța, aceeași lucrători „pașnici, blânzi și indolenți", slăbiți de mizerie, dar păstrându-și „puritatea tipului italian" și ochii melancolici ai femeilor care țes în bordeiele lor după tradițiile seculare.

Această populație se întinde la apus, deasupra Cernavodei, până la cele două sate Seimeni. La Hârșova sunt Cosaci—Lipoveni, pescari, cari ocupă malul până la Măcin având în față colonii nouă tătărești, cum este aceea dela Megidia—pe locul vechiului Cara-su, distrus în 1829,—numită astfel după Sultanul Abdul-Megid (Cf. Mahmudia după Mahmud, lângă brațul Sf. George). Dar Mocanii din Transilvania străbăteau aceste ținuturi și ei se așe-

www.dacoromanica.ro

zaseră chiar și în satul bulgăresc Celebi-chioi. Ei se ocupă și cu creșterea porcilor. Războiul, care cruțase pe pescari printre cari sunt și Bulgari (fără a indica teritoriul așezărilor, dar Oltina ne apare ca sat bulgăresc) a pus cu toate acestea piedici grave veșnicilor drumeți ai transhumanței ancestrale. O burghezie românească se găsește chiar și la Silistra, unde Allard admiră frumosul costum caracteristic al femeilor.

In rezumat și pentru a întrebuința propriile vorbe ale călătorului, nu sunt Bulgari decât spre Mangalia și în câte-va sate din interior între Constanța și Tulcea; dar, observație foarte importantă, deoarece Românii sunt priviți cu ochi răi de către Turci, ei se dau drept Bulgari și vorbesc de preferință turcește, fără a se putea ascunde, cu toate acestea, unui ochiu mai deprins, căci se recunosc după tipul lor italienesc.

După constatările lui Ion Ionescu, citat mai sus, un observator foate real și atent, se aflau 200 familii bulgărești în cazaua (subprefectura) Tulcei, 92 în a Constanței, 5 în a Mangaliei, pe când spre Balcic erau 482 și spre Bazargic 538. Pentru a vedea ceeace putea însemna chiar în această epocă statistică „națională" bulgară, vom observa că o socoteală, publicată în Țarigradski Veastnic, dă cifrele aproape îndoite pentru fiecare din aceste circumscripții. Și cu toate acestea cel mai adânc cunocător al lucrurilor balcanice, Lejean, scria în fruntea

www.dacoromanica.ro

„Etnografiei" sale că „rasa bulgărească n'are decât o slabă minoritate în Dobrogea".

Geologul Peters nu admite la 1865—67, decât 25.000 Bulgari pentru întreaga Dobroge şi aceştia adesea nu aveau o aşezare definitivă, căci li se părea mai avantajos a emigra fără încetare, spre nord sau spre sud, după perspectivele ce le aveau de a obţine ogoare pentru ocupaţiile lor agricole.

* * *

România obţinând dela Europa la 1878 Dobrogea nordică ca preţ al sacrificiilor sale în războiul ruso-turc şi în schimbul celor trei judeţe ale Basarabiei meridionale care se întoarseră la Rusia, a găsit în judeţul Tulcea numai 3446 familii bulgăreşti (25.84% din populaţia totală) iar în Constanţa aproape 8000 (dintre care 5000 în colţul din spre Silistra, unde o colonizare recentă avusese loc în paguba Musulmanilor). De atunci aceste cifre s'au menţinut astfel: în judeţul de nord ceva mai mult ca 12.000 suflete, în cel de sud ceva mai puţin de 30.000. Profesorul Işircov o recunoaşte el însuşi în studiul său „Dobrogea românească", publicat în vol. II al revistei „Blgarski Pregled", când spune compatrioţilor săi înclinaţi spre exagerări acest crud adevăr: a crede că există mai mult de 50.000 Bulgari în Dobrogea, aşa cum se face adesea, înseamnă a ne înşela în mod grosolan.

www.dacoromanica.ro

EPILOG

Mult mai numeroşi astăzi, Românii au de partea lor caracterul autohton în mare parte, după cum s'a dovedit în aceste pagini şi amintirile neîntrerupte ale trecutului care, dacă a cunoscut invaziile altora, n'a clintit deloc persistenţa sa îndărătnică, care este unul din caracterele distinctive ale rasei sale. Dacă a fost aci o dominaţie, ea nu era decât continuarea Imperiului a cărui creaţiune sunt Românii. Genovezii, stăpânii Chiliei şi ai gurilor Dunărei, veniau aci ca auxiliari şi clienţi ai Paleologilor şi succesorul lor a fost un prinţ român căruia Bizanţul îi trecuse, cu titlul de despot, posesiunea ţinutului. El îl părăsi în mâna Turcilor pentru ca, după cinci sute de ani, urmaşul său să-l recucerească dela aceeaşi Turci. Aceasta e în puţine cuvinte toată istoria acestei provincii, pământ român al Imperiului, sub raportul politic şi, sub raportul etnografic, teritoriu dunărean, intrând în raza expansiunii române.

Şi, în fine, dacă natura a creiat solul său, inteligenţa şi munca Românilor a adăogit tot ceeace se afla eri încă, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori". Căci iată ce era Dobrogea în momentul când stăpânirea turcească se isprăvi. „Când am călătorit în interiorul Dobrogei", scrie un cercetător al provinciei, „şi mai ales în judeţul Constanţa, am fost adânc întristat văzând calamităţile

www.dacoromanica.ro

şi pustiirile cauzate de ultimul război: oraşe distruse, sate în întregime spulberate aşa că abia mai cunoşteai că aci au locuit oameni, căci numai pietrele cimitirelor au mai rămas ca să arate călătorului că odinioară au fost locuinţe omeneşti în vecinătatea lor. Cea mai mare parte dintre locuitori sunt aduşi la sapă de lemn şi totul le lipseşte, până şi hrana zilnică".

Cei cari cer Dobrogea astăzi nu vor putea opune civilizaţiei înfloritoare pe care au aflat-o aici decât ruinele pe care le-au îngrămădit în trecerea lor: suntem de părere că acest din urmă titlu de stăpânire nu preţueşte mai mult ca toate celelalte [1]).

1) Trad. de C. Brătescu.

www.dacoromanica.ro

AU APĂRUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIITORUL INTELIGENȚII în rom. cu o introducere de T. Vianu
3. ION PILLAT	SATUL MEU-VERSURI cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR studii filosofice.
5. H. IBSEN	PEER GYNT trad. în versuri de Adrian Maniu
6. MIHAI RALEA	INTRODUCERE IN SOCIOLOGIE.
7. D. IANCOVICI	SOCIETATEA NAȚIUNILOR.
8. ST. ZELETIN	NAȚIONALIZAREA ȘCOALEI.
9. L. PIRANDELLO	HENRIC IV trad. de Al. Marcu.
10. V. VOICULESCU	POEME CU INGERI
11. N. DAȘCOVICI	DUNĂREA NOASTRĂ.
12. FRANCIS JAMMES	POEZII ALESE în românește de Ion Pillat și N. I. Herescu.
13. RAINER MARIA RILKE	POVESTIRI DESPRE BUNUL D-ZEU trad. de Nichifor Crainic.
14 ION GORUN	A. VLAHUȚĂ, OMUL ȘI OPERA O reprivire
15 ION MARIN SADOVEANU	METAMORFOZE ȘI ANNO DOMINI. Teatru.
16. EMANOIL BUCUȚA	CRESCĂTORUL DE ȘOIMI
17. AL. BĂDĂUȚĂ	NOTE LITERARE
18. ERNESTO BUONAIUTI	SFÂNTUL AUGUSTIN
19. IOAN LUPU	POVESTITORI UNGURI ARDELENI
20. ZAHARIA STANCU	POEME SIMPLE
21. OKAKURA KAKUZO	CARTEA CEAIULUI trad. de Emanoil Bucuța.
22 LUCIAN BLAGA	FAPTA Joc dramatic. în românește de Alexandru Marcu

VOR APAREA:

D. SUCHIANU	ȘTIINȚE ECONOMICE
BUCURA DUMBRAVĂ	CEASURI PĂMÂNTEȘTI (postume)
VILLIERS DE L'ISLE ADAM	POVESTIRI DUREROASE trad. de N. Davidescu.
OCTAVIAN GOGA	CÂTEVA ESSEURI.
SHAKESPEARE	RICHARD III trad. de Ion Marin Sadoveanu.

[redacted]

PREȚUL 20 LEI

www.dacoromanica.ro